

Sõjaasjanduse ajakiri

SÕDUR

Nõ 12.

Laupäeval, 26. märtsil 1927.

IX aastakäik.

MÄLESTUSSAMMAS VABADUSSÕJAS LANGENUILE TUDOLINNAS.

Hind 20 mk.

SISUSTIK: J. Järver: Riigi mobilisatsioonist. — Bernhard Linde: Meie vabadusvõitluse ilukirjanduslik vastukajastus. (Järg). — Ungarlased suure armees. — Kuninglik Ungari sõjaarhiiv. — G. K.: Raudteed vägede koondamisel. — K. Rotschild: Mälestusi iseseisvuse võitluspäevilt. (Lõpp). — Miles: Riikidevahelised liidud. — K—mp.: Jooni Väike-Emajõe kaitsejoontest vanasti. A. Koern: Hiina kodusõda. (Lõpp). — Sõjakirjandust. — Kaitseväe elu. — Uusi raamatuid Kindralstaabi raamatukogus. — Sõjaväelised teated. — Kroonika.

Riigi mobilisatsioonist.

J. Järver.

Riigi mobilisatsiooni all mõistame kogu riigi organisatsiooni üleminekut rahuaegsest olukorrast sõjaaegsele.

Riigi mobilisatsioon, arvestades riigi rahvuslike jõudude ja ressurssidega, näeb ette nende otstarbekohase organiseerimise, kasutamise ja jaotamise riiklistes huvides sõja korral.

Riigi mobilisatsioon koosneb mobilisatsiooni eriharudest, nagu: sõjaväe-, sisekaitse ja propaganda-, ühendusabinõude- ja majanduse mobilisatsioonidest.

Riigi mobilisatsiooni küsimus kerkis esile omas täies ulatuses alles Ilmasõja ajal. Kuni 1914 a. tunti peaaesjalikult ainult sõjaväe mobilisatsiooni. Kuni Ilmasõjani usuti sõjasse, mis pidi väljenduma ainult sõjavägede tegevuses ja tooma lõpliku otsuse vaenuväljadel võitlejate ja võitlusmaterjalide ohvriga. Selle vaate järelalusena nähti pääseteed ainult puhtsõjalises jões.

Ent Ilmasõda näitas, et ta kohta see oletus oli maksev vaid esimestel kuudel. Hiljem omandas sõda positsioonisõja iseloomu ja kujunes lõpul täielikuks materjaalse ning majandusliku jõu kulutamiseks. Võitlejad riigid kasutasid sõjapidamiseks kõiki energiaallikaid, mis nendel üldse kasutada oli.

Kuid kõikide riigi rahvuslike jõeallikate ja ressursside kasutamiseks puudusid igasugused ettevalmistustööd. Olukorra sunnil tuli paljugi improviseerida. See sünnitas aga raskusi ja võttis palju aega.

Ilmasõda väljendas küllalt selgelt riigi mobilisatsiooni eeltööde tarvilikkust ja ta kogemused tõendasid, et mobilisatsiooni ettevalmistustööd nõuavad radikaalseid muudatusi.

Ei või tulevikus enam piirduda ainult sõjaväe mobilisatsiooni eeltöödega, vaid on tingimata tarvilik ette valmistada kogu riigi mobilisatsioon.

Riigikaitse peab olema rahuajal nõnda korraldatud, et sõjakorraldada kogu riik automaatselt ilma valuta muutub tegevaks relvastatud jõuks, kus kogu rahvas osa võtab oma isamaa kaitsest kõige oma võimega. Üleminek rahuaegselt organisatsioonilt sõjaaegsele peab sündima kiirelt, ja selleks on rahuajal tarvis kavakindlaid eeltöid riigi mobilisatsiooni alal.

Kuid riigi mobilisatsiooni eeltööd võivad kavakindlad ja edukad olla ainult siis, kui nende alused ja piirid on kindlaks määratud vastavate seadustega.

Riigi mobilisatsiooni seaduse eesmärgiks on kindlaks määrata üksikute riigi mobilisatsiooni harude tegevuspiirkond ja vastavate ministriumide ülesanded ning kohustused sellel alal.

Riigi mobilisatsiooni seadus rajab vaid alusmääri kogu riigi mobilisatsiooni töödele. Selle seaduse põhjal välja antavate eriseadluste ja juhtnõuete ülesandeks on täpsemalt väljendada ja selgitada üksikute mobilisatsiooni harude ja ministriumide tegevust.

Paljud riigid ongi juba välja töötanud ja maksma pannud riigi mobilisatsiooni seadused. Mitmel on see alles teoksil.

Meile vast kõige rohkem huvitavam, kui üks täielikumaist sel alal, oleks Prantsuse oma, millest toome siin kokkuvõtte.

Sõjaajal on kohustatud osa võtma riigikaitsest ja riigi materjaalse ning moraalse elu alalhoidust kõik prantslased ja prantslastest põlvnevad kodanikud ja kõik seaduslikult asutatud ühingud.

Kõiki toiminguid, mis määratud selleks, et rahuaja organisatsioonilt minna üle sõjaaegsele organisatsioonile, tuleb ette valmistada kavakindlalt — see on riigi mobilisatsioon.

Valitsus valmistab ette riigi mobilisatsiooni. Ta korraldab parajal ajal eeltoiminguid selleks, et kindlustada riigi mobilisatsiooni teostamist takistusteta ja hiljaksjäämiseta.

Igas ministriumis tuleb spetsialiseerida üks organ nende riiklike kaitsetööde ettevalmistuseks, mis kuuluvad selle ministriumile.

Iga ministrium ja iga riigi- või eraasutus seab kokku oma mobilisatsiooni kavad ja mobilisatsiooni pävaraamatud.

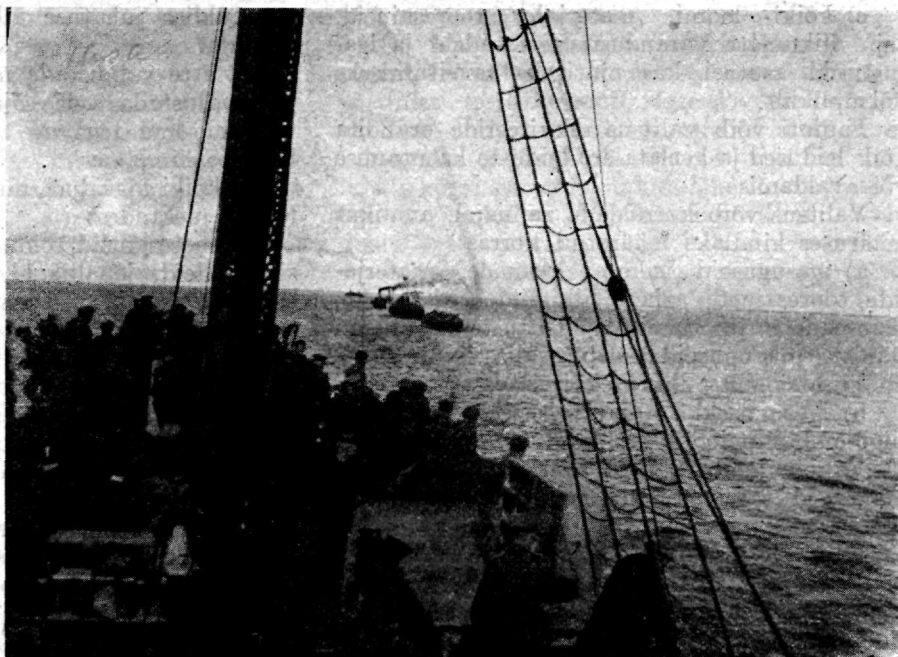
Maa- ja mereväe mobilisatsiooni, kui tähtsama riigi mobilisatsiooni akti valmistavad ette ja viivad täide sõja- ja mereministrid.

Peale selle koosneb riiklik mobilisatsioon:

a) kõikide ühendusabinõude (transpordi ja side) korraldamisest selleks, et rahuldada kõiki sõjalisi vajadusi ja kõiki üldiseid riigi tarvidusi;

Vabadussõja päevilt.

9. ja. rüg.
transporteerimine
Pärnust Narva
juuli lõpus
1919 a.

b) korraldustest majanduse alal, millede eesmärk on hoolitseda esimeses järjes relvastatud jõudude igasuguste materjaalsete murede ja hiljem riigi üldiste ja rahva hädatarviliste vajaduste eest;

c) toimingutest sotsiaalse korra alal, millede eesmärk on teha muudatusi sõjaajaks kodanikkude omavahelistes vahekordades ja kodanikkude vahel riietades riigiga.

d) intellektuaalsel alal kõikide riigi ressurside suunimisest riigi kaitse huvides;

e) kõikidest toimingutest, mis on tarvilikud selleks, et hoida alal rahva moraali.

Üldise või osalise rahvusliku mobilisatsiooni korral tuleb kõiki isikuid, kes võtavad osa riigikaitsest, kasutada kohtadel, kus nad võivad anda kasulikumat teenistust.

Maa- ja mereväe orgaanilised seadlused kui ka riigi mobilisatsiooni seaduse elluviimise seadlused määravad kindlaks:

a) Prantslaste ja prantslastest põlvenevate kodanikkude liigid, kes alluvad sunduslikule sõjaväekohustusele ja nimetatud kohustuste määra;

b) tingimused, millel võetakse teenistusse vaba lepinguga Prantsuse maa- ja mereväkke neid, kes ei kuulu sundusliku sõjaväekohustuse alla;

c) prantslaste ja prantslastest põlvenevate kodanikkude liigid, kes alluvad sunduslikule sõjaväeteenistuse kohustusele, kuid keda sõja- või mereminister võivad määrata ajutiselt erilistesse riigi- või erateenistustesse ja igasuguse iseloomuga töödele, millede alal-

hoidmine või asutamine ette on nähtud üldise või osalise mobilisatsiooni puhul, et kaasa aidata riigi kaitsele.

Üldise või osalise mobilisatsiooni korral teatud teenistused või ametid, mis loetakse tarvilikuks muuta sõjalisteks riigikaitse huvides, määratakse relvastatud jõudude kuulu- vusse sellekohase käsuga.

Nende asutuste, teenistuste ja tööstuste isiklikud koosseisud, mis on tarvilikud riigikaitseks ja mis ei allu sunduslikule sõjaväekohustusele, komplekteeritakse:

a) — esimeses järjes lepingu teel kvalifitseeritud isikutest, kes ei oma sarnast kutset või kes ei ole kohtadel, kus nende alalhoidmine on riigikaitse huvides hädatarvilik;

b) — teises järjes sundusliku võtmise teel. Tarvilisi ressursse riigikaitse kindlustamiseks omandatakse:

a) — esimeses järjes sõbraliku kokkuleppe teel, määrates omanikule kindlaks kasud ja huvid;

b) — teises järjes, kui ei jõuta rahuldavale sõbralikule kokkuleppele, — rekvireerimise teel.

Üldise või osalise riigi mobilisatsiooni juhul võib valitsus rekvireerida igat liiki relvastatud jõudude vajaduste rahuldamiseks ja riigi üldiste ning rahva hädatarviliste vajaduste rahuldamiseks:

a) kõikide prantslaste või prantslastest põlvenevate kodanikkude individuaal või kollektiiv tegevust;

b) kõikide sündikaatide, seltside ja tunnustatud ühingute tegevust;

c) kõiki loomi, materjale, tooresaineid, asju, liikumata varandust, sisseseadeid ja igasuguseid asutusi kas ajutiseks tarvitamiseks või lõplikult.

Samuti võib valitsus rekvireerida erandita kõik leidused ja keelata ära leiduste kasutamise või avaldamise.

Valitsus võib korraldada rahuajal, avalikus määruks kindlaks määratud korras:

a) igasuguseid isikute, loomade, materjalide, tooresainete, asjade, liikumata varanduste, sisseseadete ja tarviliste asutuste üleskirjutamist, missuguseid tuleb osalise või üldise mobilisatsiooni puhul rekvireerida;

b) igasuguseid katseid, mis peab tarvilikuks riigi mobilisatsiooni edu kindlustamiseks.

Valitsus võib rahuajal võrandada kindlaks määratud tasu eest iga leiduse, mille peale palutakse kaitsekirja.

Valitsuse käsutada on riigikaitse kõrgem nõukogu.

Valitsus määrab kindlaks eesmärgid, mis tuleb saavutada relvastatud jõudude abil ja annab maa- ja mereväe relvastatud jõudude juhatajate käsutusse kõik tarvilised abinõud.

Maa- ja mereväe relvastatud jõudude juhatajad saavad sõjaliste operatsioonide üldise tegevussuuna, mida nad teostavad valitsuse direktiivide põhjal.

Maa- ja mereväe relvastatud jõudude juhtimise organisatsioon määratakse kindlaks ori seaduste ja -käskudega.

Valitsus määrab igale ministeeriumile ülesande, mis ta peab täitma. Ta määrab rahuajal iga ministeeriumi kuuluvusse need riigi- ja eraasutused, millede tegevust ta oma ülesande täitmisel peab juhtima ja kontroleerima sõjaajal.

Valitsuse käskudega määratakse kindlaks ministeeriumide ja riigiasutuste organisatsioon ning kohustused sõjaajal.

Iga uue organi loomist, mille asutamine on tarvilik sõjaaja nõudmiste rahuldamiseks, tuleb ette valmistada rahuajal selleks määratud ministeeriumi poolt, milleks peab olema mobiliseerija element.

Riigikaitse organiseerimise huvides võib ministrite nõukogu käsu põhjal paigutada sõjaajal terve või osa teatud asutuse või teenistuse isiklikust koosseisust või teatud riigiasutused ja teenistused mõne teise ministeeriumi alla.

Et ette valmistada üleminekut rahuaja organisatsioonilt sõjaaegsele, võib ülal nimetatud koosseisude ja asutuste üksikuid elemente rahuajal määrata ministrite korraldusse, kelle võimu all nad tegutsevad sõjaajal.

Kõiki poliitilisi, majanduslisi ja moraalseid toiminguid sõjaajal välismaal korraldab valit-

suse üldise juhatuse all erandita välisministeerium.

Et ette valmistada mobilisatsiooni rahuajal ja kindlustada seda sõjaajal, peab iga ministeerium oma tegevuse piirides ja riigikaitse huvides hindama:

a) kõiki tarvidusi, millede rahuldamine kuulub ta ülesandesse;

b) tooresaineid, toiduaineid, valmisprodukte, sisseseadeid, jõuallikaid, töölisi, transpordi- ja sideabinõusid ja teisi ressursse selleks, et rahuldada kõiki tarvidusi.

Iga ressursi ja iga kindla ressurside liigi jaoks määratakse rahuajal üks minister täieliseks vastutajaks selle kogumise eest; mobilisatsiooni juhul muutub see minister kõikide teiste kasutajate-ministeeriumide varustajaks.

Teatud ressursi või ressurside liigi kogumine kuulub põhimõttelikult ministeeriumile, kes sel alal spetsialiseerunud.

Kõik ministrid, kelle kohus on muretseda riigikaitse huvides teatud liiki ressursse, asutavad oma juures rahuajal nõuandekomiteed, kes on nõuandjateks kõikides toimingutes ressurside kogumise, jaotamise ja omandamise alal.

Komitees on esitatud töösturid, suurkaupmehed, varustaja-ministeeriumi ja tarvitajate-ministeeriumide esitajad.

Sõjaajal võib varustaja-ministeerium usaldada mõne ressursi või ressurside liigi kogumise ja jaotamise riigi valve all töösturite ja suurkaupmeeste organisatsioonide hooleks, mis selleks korraldatud.

Igasugused ühendusteenistused (transporti ja sidet), millede tegevust vajab relvastatud jõudude tarviduste ja üldiste riigi ning rahva tarviduste rahuldamine, tsentraliseeritakse ja paigutatakse ühe ministri võimu alla.

Teatud juhtudel, mis kindlaks määratud valitsuse poolt, määrab ülalnimetatud minister kõik või osa ühendusteenistusi sõja- ja mereministri juhtimise alla.

Armeede tegevusrajoonides alluvad kõik ühendusteenistuse abinõud, üksipuha kas need on Prantsuse territooriumil või mitte, seal tegutsevate armeede juhatajatele.

Sõjaminister kindlustab Prantsuse territooriumil oma abinõudega ja abinõudega, mis antud teiste ministeeriumide poolt tema korraldusse, ühendusteede valvet ja kaitset vaenlase kallaletungide vastu maalt ja õhust. Armeede tegevusrajoonides ja võõral territooriumil kuulub see ülesanne seal tegutsevate armeede juhtidele.

Mereminister kindlustab igalpool oma abinõudega või abinõudega, mis on antud tema käsutusse teiste ministeeriumide poolt, laevade kaitset. Ta korraldab sõjaajal kaubalaevadel

kaitseabinõusid ja ta esindajad annavad iga-suguseid käske julgeoleku kohta ja korraldavad laevade liikumist, arvestades transpordi sisu ja kiirusega.

Sõjaajal tsentraliseeritakse ja antakse ühe ministri vastutuse alla toiduainete kogumine, jaotamine ja varustamine, mis määratud relvastatud jõudude ja rahva hädatarviliste vajaduste rahuldamiseks.

Tarvilikud varustustööstused tsentraliseeritakse ja paigutatakse sama ministri vastutuse alla.

Mis puutub tööliste kasutamisse sõjaajal, siis pannakse ühe ministri peale järgmised kohustused:

a) andmete kogumine ja koondamine iga-suguste riigi- ja erateenistuste vajaduste kohta ja andmed käsutuses olevatest igat liiki töölistest;

b) igat liiki tööliste rekruteerimine;

c) käsutuses olevate tööliste jaotamine riigi või era teenistuste vahel;

d) töö üldiste tingimuste ja kontroleerimise korraldamine lähemas ühenduses huvitatud ministeeriumidega ja tööliste tarvitatavatega.

Sõja- ja mereministril on õigus igas olukorras kontroleerida, et eriliselt määratud töölisti tarvitataks kasulikult, eriti kes määratud sõja- ja mereväest.

Sõjaajal kuulub igalaadi sisseveokaubanduse operatsioonide tsentraliseerimine, mis määratud selleks, et rahuldada relvastatud jõudude vajadusi ja riigi üldiseid ning rahva hädatarvilisi vajadusi, ühele ministrile, kes võib kasutada

nimetatud operatsioonideks huvitatud ministeeriumide tehnilist abi.

Et ette valmistada ja kindlustada iga-suguste ressursside kogumist, korraldamist ja jagamist territooriumil, kui ka et teostada vaadete ühtlust administratsiooni alal, jaotatakse riik rajoonidesse, mille organisatsioon lubab kõige paremini rahuldada korraga sõjalisi, majanduslisi ja administratiivseid vajadusi.

Üldise või osalise mobilisatsiooni puhul esitab valitsust igas rajoonis kindral, kes juhib rajooni mobilisatsiooni, või kõrgem riigiametnik, kes juhib rajooni administratsiooni. Varakult määratutena kindlustavad need valitsuse esindajad valitsuse käskude täitmise kõigis, mis puutub riigikaitseks. Nende käskude piires teevad nad kõik tarvilised toimingud selleks, et kontroleerida rajooni iga-suguste teenistuste ja organite tegevust, mis võtavad osa riigikaitsest.

Igas territoriaalses rajoonis on kõrgemale juhile abiks nõuandev nõukogu, kuhu kuuluvad rajooni mitmesuguste ministeeriumide kui ka majandusliste organisatsioonide esindajad.

See nõuandev nõukogu avaldab oma arvamist. Vastutuse otsuste eest kannab erandita rajooni kõrgem juht, kes esitab rajoonis valitsust.

Igas rajoonis tuleb kokku seada mobilisatsiooni plaan ja päevaraamat ja seda alaliselt pidada põhimõtete järgi, mis ette nähtud keskvalitsuse ja ministeeriumide jaoks ja mis on kooskõlas keskvalitsuse ja ministeeriumide mobilisatsioonikavade ja päevaraamatutega.

Meie vabadusvõitluse ilukirjanduslik vastukajastus.

Bernhard Linde.

(Järg.)

Luuletuses „Lippude vahetusel“ titleb G. Suits: „sinimustvalget laulund lippu ma“, aga sama luuletuse lõpul: „hunt sööb usku sinimustjavalgesse“.

Tuletagem meelde, et Vene revolutsiooni kodumaises keerises 1917 a. lõpukuudel luuletaja kuulus esimesena nende kilda, kes kõnelesid algul Soome-Eesti vennasrahvaste kaksikriigist, nagu sellest oli unistanud ja laulnud ka tema soome sõber ja suurim luuletaja Eino Leino. Kui aga selgus selle mõtte teostamatus tegelikus elus, siis oli Gustav Suits üks esimesist, kes omas brošüüris „Eesti töövabariik“ püstitas iseseisva Eesti mõtte esimesed nurgakivid. A. Piip tunnustab oma mälestustes (v. koguteos „Iseseisvuse tulekul“) otsekoheselt ja avameelselt, et ta välisdelegatsiooni liikmena kokku seades välisriikidele meie iseseisvuse nõude memorandumid on tarvitanud ja kasutanud G. Suitsu „Eesti töövabariigi“ mõtteid. Nii rajati meie

reaalpolitika esimesi arglikke samme luuletaja ette jõudnud fantaasiasünitustele, nagu oli teine suur luuletaja Juhan Liiv oma haiglates mõttelennus küüniline nägema juba käesoleva sajangu pöörde-aastatel ja laulis Eesti polkudest omas tuleviku selgenägemises.

„Elu tule“ noorusliku vaimustuse reaalseid aegu tuletas mulle elavalt meelde Gustav Suitsu luuletus „Iseseisev kevadõhtu“ (kogust „Kõik on kokku unenägu“, lhk 148) esimene salm:

„Kui veetlik see Toompealt vaade:
merd torne, all linn, jalgel trepp!

Veel veetlikum avatleb aade:

see rahvas siin saatuse sepp!

Pikk-Hermannil sinimustvalge

kui oodatud oleks ju märk,

kui kevade tuul puhuks palge

uus aegade armaste järk“.

Sõja eitavaid motiive leiame meie Jaan Kärnerilt, kes neile oma „Ajalauludega“ on andnud ka vastava nime. On sellaseid laule Henrik Visnapuul, Joh. Barbarusel ja Marie Underil. Kõik nimetatute „ajalaulud“ on kantud sõjavastasest meeleolust, nad kõik näevad vaenlases oma venda, keda tappa ei tohi. Inimsuse aade loidab neis sagedasti kõrgelt, ja ahastavad on kurtmised ajast, kus on pääsnud „veri valla“.

Eelpool titlesime juba, et nende laulude tekkimiseks andis väliselt tõuke saksa ekspressionismiga tutvumine. Selle kirjandusliku voolu tõi meile kontrabandina kaasa saksa okupatsioon, ja sõjast tulpinud meeleolus leidis inimaateid igatsev luule vastuvõtliku pinna meil, olgugi et meie luuletajatest ükski Joh. Barbarus arstina oli kaasa toinud Ilmasõja, kuna kõik teised (pääle G. Suitsu, kelle kohta eelpool juba nimetasime, et ta oli lühemat aega sõjaväeametnik Sveaborgi kindluses) ammutasid oma sõjameeleolud koduses hubasuses ajalehtedes sõjakirjeldusi lugedes.

Uuesti läbi lugedes meie ajalaulude salme jäta-
vad nad kindlasti jäljendusliku mulje; kaob esialgne usk nende hingelisesse otsekohesusse, mis tekib G. Suitsu ajalaulude lugemisel. Tundub palju tehtud, kirjanduslikku fraasi selles patukahetsevas meeleolu muutus ja samuti ei ärata püsivamat usku ka see kiirus, millises erootilised Saulused muutusid inimsuse aateid kuulutatavateks Paulusteks. Liig järsk ja äkiline oli see pööre eluröömsast siurutamisest ühiskondlikule „Taara appi“ hüüetele, liig literaarsetena mõjuvad Kärneri, Visnapuu, Barbaruse ja Underi ajalaulud, kui et nad suudaksid meile sisendada suuri inimsust päästvaid mõtteid või tahet.

II

Jutustavas proosas käib Albert Kivikas pea sama rada, mille olid luulesse toonud ülalnimetatud. Kuid Kivikasel on neist kõigest suur eeldus: ta on ise Vabadussõja vähemalt üht hõlma pidi kaasa teinud, saades sellest isiklike muljeid, ja need on lubanud temale näha veidi kaugemale, ja sügavamale, kui teised meie kirjanikud, kes seda on vaadelnud seljatanguses mõnuses läbi mõne landeswehraselt võetud kuldprilli. Pääle Kivikase on küll ka Richard Roht Vabadussõjas olnud, kuid see pole jätnud jälgi tema kirjanduslikku loomingusse, nagu seda leiame tema Ilmasõja novellidest. Kõik teised meie, tol ajal kodumaal viibinud kirjanikud leppisid Vabadussõja nõnda nimetatud santlaagrite retkega, mis oli ainult lõbusaks mardisanditamiseks.

Albert Kivikase kaks raamatut on kantud ükski ja ainult Vabadussõja meeleoludest, sündmustest; need on: „Ristimine tulega“ ja „Verimust“.

Kirjanduslikult on viimane väärtuslikum, kui esimene. „Verimust“ sisaldab rea lühemaid juhtumus-novelle, milles autor kirjeldab traatilisi sündmusi Vabadussõjast: vangi-lätlase ja hiinlaste mahalaskmist, kommunisti tabamist oma ema kodus ja surmamist ema silme all, kahe venna, „punase“ ja „valge“ kokkupõrget, milles viimane teadmatuses tapab esimese.

Need on õudsed lood, täis musta verd, milles paljastub iga sõja õudne mõttetus. Painajalikult rusuvalt mõjub see raamat, kuna Kivikas selles jutustab pääle proloogi ja epilooi liigsete sõnade tegemiseta lihtsalt ja jõuliselt reaalsena tunduvaid sündmusi. Olen lugenud varem ainult ühe raamatu, mis minusse mõjus veel rusuvamalt, hinge haaravamalt: Camille Lemonnier „Seedani päevad“, mille kõrval on Bertha von Suttneri „Sõjariistad maha“! — naiselikult sile näputöö, mille kuulsus võis tekkida üksi rahuaegade hubases mugavuses ja tundub pääle Ilmasõja prahvatusi nagu mäng tinasoldatitega.

Albert Kivikase „Verimust“ ideeliseks pinnaks on sama saksa ekspressionismi sissejuhatatud sõja mõttetuse ja inimsuse aate kuulutamine, mis on kõige kergem saavutada just kõige pörutavamate traagiliste piltide lahtirullimisega. Lubatagu väike näide „Korjustest“:

„Teine neist võttis õlalt püssi ja hakkas täägiga ajusid päaluust urgitsema, need jäid kergesti tiku otsa ja tulid päaluust kui kork pudeli suust. Talle löi pähe äkki imelik tunne koolnu ajudes sorides: tal endal olid ju pääs samasugusedki ajud ja pea võisid nad vedeleda niisama kusagil künnil või kraavis, vaenlase röömuks, kes suurrtüki rattaga nendest ükskõikset üle oleks ajand.“

„Aga kui neile korjuse tühi päaluu vastu vahtis otsegu väljalöödud silm ja ajuhunnik nende jalge ees seisib lausus neist üks:

„Need on ka kord mõtelnud ja unistand“.

„Ja armastand ja vihand,“ lisas teine.

„See oli veider ja pisut õudne. Nad jäid seisima silmi pilgutamata, lõuga toetades külmale püssipärale. Neis hakkas miski kui muutuma lagunema, sulama, pehmenema. Neis hakkas ärkama udune mälestus endisest inimesest, kes polnud mitte nii elajalik toores ja armutu, kellele veri oli jälk ja inimese tapmine hirmus.“

Siia juure lisame veel novelli lõpu, milles autor kujutab kuidas samal kui neis kahes sõduris laipa vaadeldes ärkab inimene, neile kaks vaenlast-sõdurit ligi hiilivad ja jõudes parajasse kaugusesse maha niidavad oma tabavate kuulidega äsja ärganud inimtunnetega sõdurid.

Ülaltoodud pilt on vast küll üks õudsemaid, kuid selle kaine jutustav laad, vähesõnaline ja edasiliikuv, on iseloomustav kogu „Verimust“ kohta. Mingisugune mõttetu mehaanilikkus käskude täitmisel sunnib unustama hirmu, mis elab igatühes.

Selle väikese kogukese lühikesed palad on koondatud ja keskendatud sõja õuduse ja inimsuse kadumise koleduste väljenduse küljelt jõulised, mõjuvad just oma lihtsa ja kaine jutustuslaadiga.

Märksa nõrgemana teosena osutub A. Kivikase teine sõjaraamat „Ristimine tulega.“ See on üldiselt väga venitatud ja liig targutav teos, milles leidub palju paigaltammumist ja asjatut sõnadetegemist, nähtavasti juba mingitel välistel mõjutustel sõjaga suhtumine on muutunud vähem otsekoheseks. Liig selgelt ja sagedasti autor kõneleb ridade vahelt, avaldades

oma parteilisi seisukohti lausa millegi pooldamises või eitamises. Kuna see sünnib paljasõnalistes väljendustes, mitte aga sündmuste paratamatuse jälgimisel, siis tundub see lugejale kunstiliselt ebausutavana, vähe veenavalt, ja mitte üksi seda, vaid ka päälle-tükkivalt oma vaatekoha pakkumisena.

Autor nimetab ise oma „Ristimist tulega“ „romaaniks vabadussõjast“, kuid öieti on see pea ilma sündmustikuta lõdvas ühenduses olevate üksikute sündmuste jutustamine, millest lugu hiinlastega tuleb pääleki samal kujul ette mõlemis raamatus. „Verimust“ on ilmunud 1920 a. „Ristimisel tulega“ puudub ilmumise aasta arv, raamat on trükitud Beriinis, mis lasub oletada, et seega hiljem on ilmunud kui novellikogu „Verimust“. Selletõttu kergib tahtmatult mõttesse oletus, et autor tundes oma esimese teose õnnestumist, tahtis ära kasutada veel järelolevaid memoorilisi materjale ja püüdis neist luua romaani, tehes seda tol ajal Saksamaal elades ja nähtavasti otsekoheselt vastu võttes tol ajal veel õitsva saksa ekspressionistliku kirjanduse sõjapõlgamise meeleolus, mis on toonud sellesse raamatusse (romaaniks ei tihka kuidagi nimetada seda igavat teost) aga palju kirjanduslikku targutamist. See targutamine ei väljendu kahjuks mitte üksi esisõna kaarte avavates sõnades, vaid kordub pea igal leheküljel sündmustiku käigu edasiandel. Esisõnas juba ütleb autor selle ära kõige selgemal kujul:

„Mäletan millist teravat huvitust tundsin alguses sõja vastu tegevasse väkke astudes. Lootsin leida sää-

kõike seda ülevat romantikat, heroismi, sama tüütu reaalsus, igapäisus, ainult halvemais, räpasemais ja närusemais tingimuses, ainult suurema surmajuhumustega, kus hale ja hirmund inime kangelase surma asemel päris loomalikku surma sureb, mis kedagi kättemaksma ei kohusta, kedagi ei julgusta ega vihasta ja ainult tülgauste päältnägijale sisendab“.

Kui olin sundinud enese teist korda käesoleva kirjutise eel läbi lugema selle igava raamatu ja lehitsesin päälle lugemist uuesti esisõna, siis valdas mind tahtmatult tunne, nagu oleks autoril kõige päält valmis olnud need seisukohad, mis esisõnas väljendatud, ja siis ta alles hakanud neile nagu otsima näiteid, sündmistiku liha sõjajuhumustest enestest.

Ja neid teoreetilisi oletusi, mille tõepärasuse üle otsustamine jäägu Vabadussõjast tegelikult osa võtnuile, kuid mis minus siiski nii paljuski kahtlust äratavad ja tekitavad, — nende seisukohtade tõendamisele asub siis A. Kivikas oma nõndanimetatud romaanis, kasutades selleks rea kujusid, kellest tähtsamatena olgu nimetatud Ilmasõja veteraan Heido, ükskõikne ja mehaaniline sõdur-tegutseja, kelle kartmatus ja julgus on tingitud harjumusest ja mingist fataalsusest ja kes siis ka oma surma ette aimab; argpüks Vasar, kapten Eller, rahulik Ilmasõja veteraan, noor lipnik, kes oma julgust demonstreerib ja surma saab juba esimeses lahingus, argpüks poisike „Kerenski“ söimunimega ahne pooja ja soomusevõtja ning „mina“, kelle taga võib peituda autor ise.

(Järgneb).

Ungarlased suures armees.

Ülaltähendatud pealkirja all ilmus hiljuti kuningliku Ungari sõjaarhiivi väljaandel tuntud sõjaaajakirjaniku, eru-kolonel Stefan v. Berkó huvitav brošüür, milles ta kokkuvõtliku üle-vaate annab Ungari osavõtust vana Donau-monarhia sõdadest.

Autor valgustab ajajärkude viisi tolle sõjajõu koosseisu, mis Austria-Ungari viimase aastasaja sõdades lahinguväljale tõi ja mis ajaloos üldiselt vaid keiserlik „Austria Armee“ nime all tuntud, kuigi tegelikult suured osad olid ungarlastest formeeritud.

Ungari, õnnetus lahingus Mohácsi juures 1526 a. türklastest võidetud, kaotas oma iseseisva sõjaväe ja sattus selletõttu nõrgestatuna Austria võimu alla ning ta ei saanud oma rahvuslist sõjaväge kunagi enam jalule seada. Tema pojad-sõjaväelased teenisid tollest ajast peale kui Ungari kontingendid Austria sõjaväes või koondati pärast ühisesse armeesse. Isegi aastal 1869 asutatud ja ungarlastest juhitud honvéd ei olnud iseseisev, vaid osa ühise ülemjuhatuses all seisvast sõjajõust. Ungari võitles sarnase eestkostmise ja üle tuhande aasta kest-

nud rahvuslise vabaduse kitsenduse vastu katkestamatus poliitilises võitluses, mille haripunktideks vabadussõjad Boeskaï, Thököly, Ráécözi ja Kossuthi all.

Kõik need katsed võita poliitilist vabadust ebaõnnestusid. Ja nii leiame aastasadasi läbi ungarlasi sõdureid, kes enesele „husarina“ võitnud ilmakuulsuse mitte rahvuslikes armees, vaid formatsioonides, mis Austria armee kogu mõiste alla kuulusid.

Kolmekümne-aastasest sõjas, näit., koosnes kuningliku vägede n. n. „kerge“ ratsavägi — mida aastal 1636 oli 19 rügementi — peaaegu täiesti ungarlastest. Aastatel 1649—1682 leiame 16 ratsa- ja 4 jalaväerügementi — 20—30.000 meest maksva riigivõimu vastast väge.

18. aastasaja algul seisis 30.000 meest reguläär sõdureid ja 7.000 piirikaitsjat Austria alalisväe teenistuses ning see arv kasvab sõjaaastate kestel vahetpidamata.

Napoleoni sõdade ajal (1792—1815) olid keiserlikkude vägedega ühendatud 15 jalaväerügementi, 5 grenadeer pataljoni, 6 kerget jalaväe pataljoni, 13 ratsaväe rügementi, 17 jala-

piirikaitse rügementi. Maksva riigikorra vastane aadel saatis veel juurde 48 jalaväe pataljoni ja 240 ratsaväe eskadroni. Ungari vägede koosseisu võis sel ajajärgul arvestada 270.000 mehega.

1815—1869 aastatel tehti vägede täiendamiseks väga vähe ära. Sellesse ajajärku langeb Ungari suur vabadusvõitlus, milles Ungari väed keiserliku armee võitsid, kuid Austriale abiks tulnud Vene ülekaalu poolt löödi ja relvad käest võeti. Sellele vabadusvõitluse mahasurumisele järgnes vali režiim, mis kestis 1866 aastani. Kui Preisimaa sel aastal Austria võimu Königgrätzi lahingus maha surus, nägi viimane ennast sunnitud olevat oma poliitilisi suhteid Ungariga revideerimise alla võtma. Vahekorra selgitused lõppesid 1867 aastal lepinguga, milles Austria tunnustas Ungari rahvusliku kuningriigi iseseisvust liidus monarhiaga, sidudes seda aga ühise sõjaväe tingimusega, mille tagajärjel ungarlased jällegi pidid loobuma iseseisvast sõjaväest.

Aastal 1869 teostati üldine sõjaväeteenistuse kohustus. Ungari pidi maksvate seaduste põhjal andma ühisesse armeesse 40.000 meest ning võis alal hoida kuningliku Ungari honvédi. Viimane oli alguses poliitilise raskuspunkti sümboliks monarhias, sest ühine ülemjuhatus muretses selle eest, et honvédist ei saadud organiseerida iseseisvat sõjaväge. Ta vabadused olid niivõrra piiratud, et ta väljakujunemine vaid suurte raskustega võis teostuda. Sõjaväe osadel puudusid abiväed ja varustus. Nende

takistuste peale vaatamata läks korda aastakümneid kestnud poliitilises võitluses honvédi niivõrra täiendada, et ta Ilmasõja lahtipuhkemisel k. u. k. vägedega täiesti üheväärsena lahingusse läks.

Natuke enne sõja lahtipuhkemist täienes k. u. k. (ühine) sõjavägi Ungarist järgmiselt: 47 jalaväe rügementi, 8 väli jääger-pataljoni, 18 ratsaväe rügementi, 18 väli-kahurväe rügementi, 6 välihoubitsi rügementi, 4 ratsa kahurväe divisjoni, 6 raske-haubitsi divisjoni, 8 mäekahurväe rügementi, 2 kindluse kahurväe rügementi, 3 iseseisvat kindluse kahurväe pataljoni, 6 sapööripataljoni, 3 pioneer pataljoni, 6 vooi-divisjoni, 8 sanitarosa.

Hiljem jaotati ungarlasi veel spetsiaal formatsioonidesse, nagu raudtee rügementi, lennuja auto-osadesse.

Lõpuks koosnes kngl. Ungari honvéd tol ajal 32 jalaväe, 10 husari ja 8 väli-kahurväe rügemendist ning ühest ratsakahurväe divisjonist.

Sõja kestel suurendati vägesid ning suurte kaotuste kattteks kutsuti uusi mehi väeteenistusse. Üldse on Ungari kroonimaadest 4.200.000 meest sõjaväeteenistusest osa võtnud.

Rahvus, kes kõige raskemates poliitilistes võitlustes aastasadade kestel end „suure“ hoidnud ja kes sõjas toonud ausale kohusetäitele suuri ohvreid, ei ole ära teeninud — nagu see sündis — kuristikku tõukamist.

Kuninglik Ungari sõjaarhiiv.

Peaaegu 3-aastase vaheaja järele ilmus aasta alguks kngl. Ungari sõjaarhiivi aruanne. See aruanne väärrib juba erilist tähelepanu selles mõttes, et ta mitte ainult selle teadusliku instituudi organisatsiooni ja töökorraldust ülevaatalikult ei peegelda, vaid et ta sisaldab ka arhiivi seniajani tehtud töö ülevaate.

Ungari kuningriigi riigiõiguslik seisukoht vanas Donaumonarhias tõi enesega kaasa asjaolu, et rahval, kes tagasi vaadata võib rohkem kui tuhandeaastasele riiklisele minevikule ja kelle sõjaväed viimastel aastasadadel on võidelnud peaaegu kõikidel Euroopa sõjateaatritel, peale monarhia kokkuvarisemist 1918 a. puudus oma suure sõjaväelise mineviku mälestuste kogumispäik. Et Ungaril puudus iseseisv sõjaväe arhiiv, ei ole mitte tingitud ungarlastest enestest, sest kõrgel tasapinnal seisev riigiarhiiv, muuseumid, kliinikud j. m. tõendavad neisse juurdunud kultuuritunnet; nii oleks see rahvus ka võimalusi ja teid leidnud luua väärise kodu sõjaväelisele vaimule, relvastatud võimu tradit-

sioonidele ja teenetele. Et see aga ei sündinud, on ainult dualistliku riigivormi süü. Sest oli „ühine armee“, järelikult ühised asutused ja ühine sõjaarhiiv ka Ungarisse puutuvate aktide ja dokumentide panipaigana.

Vaatamata vaesusele ja tuhandele murele, millega tuli võidelda kurnatud kuid 1918 a. täielikult iseseisvaks saanud Ungaril, on tal ometi õnnestunud asutada mõne aasta jooksul oma sõjaarhiiv ja teda niivõrra täiendada, et Ungari sõjaajaloo uurimusteks rikkalik ja piltlik materjal käsitleda on. Sõjaajalookirjutajaile osutub ta seega vääriseks koduks.

Ungari sõjaväe kõrgemate juhtide toetusel ja haridusministri juhatusel asutati riigiarhiivi suurepärasel ehitusel (Budapest, I. Bécsikapu tér Nr. 4.), niiteldi mitte millestki sõjateadusline instituut, mis selle suure hoone III ja IV korrad enese alla võtab ning oma rikkaliku materjali tõttu koguni rahvusvahelise ajaloo uurijate tähelepanu on võitnud.

Kngl. Ungari sõjaarhiiv jaguneb järgmiselt:
Direksioon.

I.—VI. Ajakirja „Magyar Katonai Viini
Sektsoon. Kőzlőny“ toimetuse komisjon.

Direksioon, mille eesotsas ülemdirektor, juhivad asutuse teaduslik ja administratiivala. Abiorganitena alluvad ülemdirektorile vahetult sekretariaat, kroonika jaoskond biblioteegi ja joonestusjaoskonnaga. Lõpuks allub talle majandus-administratiivteenistuse läbiviimiseks majandusosakond.

Teaduslikku tööd korraldavad kuus sektiooni jne.

I sektioon kogub ja korraldab 1914—1918 sõjaaastate materjali. Uurimusteks käsitletakse selleaja dokumente. Eraldi grupi moodustavad:

a) sõjaaja operatiiv ja taktikalised materjalid ning sellesse alasse puutuv rikkalik uurimismaterjal.

b) mobilisatsiooni, pealetungi ja sõjaväeorganisatsiooni puutuvad aktid.

c) Ungari sõjast osavõtu statistika. Sõjakaotused. Lahinguväljade skeemide ja kaartide kogud.

II sektioon käsitleb Ilmasõja eelseid akte. See rikkalik, 10.060 tsükklisse liigitatud materjal 1740—1914 aa. sisaldab endise k. u. k. IV korpusekomando (varem kindralkomando) kogutud artikleid, siis endise honvédi ülemkomando dokumente aastast 1869 ning vabadusvõitluste materjali aastaist 1848—1849.

III sektiooni ülesandeks on Ilmasõja uurimine ja sellesse puutuva materjali läbitöötamine, kusjuures erilist tähelepanu pööratakse Ungari osavõtule sõjast.

Selle sektiooni uurimustulemus oleks asutuse väljaandel ilmuv teos: „Ungari Ilmasõjas“.

IV sektioon kujutab enesest raamatukogu, milles 26.000 sõjateaduslikku ja 11.000 belletristilist käidet.

V sektioon töötab peaaesjalikult pealesõja-aegsete sündmuste materjalide kallal, nagu revolutsioon, kommunism, Ungari rahvuslase armee tekkimine. Omades rikkalikku sõjapiltide kogu, päevapildistus-ateljee, teostab see sektioon ka propagandat oma sõjaajakirjaniku kaastegevusel.

VI sektioon levitab ja võimaldab sõjaajaloo puutuvaid uurimisi ning abistab kõiki neid, kes sel alal tegutsevad.

Kngl. Ungari sõjaasjanduse ajakiri „Magyar Katonai Kőzlőny“ toimetuse töötab asutusega käsikäes oma eriülesannete täitmisel.

Komisjon Viinis — endisesse ühise sõjaarhiivi ruumidesse paigutatud — on asutuse juhutusega alalises ühenduses, pärib selle üleilma tuntud instituudi 500-aastasest materjalist ungarluse puutuvaid andmeid ning töötab nad Ungari arhiivi jaoks ümber.

Lõpuks kngl. Ungari sõjaarhiivi ülesandeks on veel ka kõikide üksikute rügementide ja väeosade, kes kord Ungarist täiendusi said, ajaloo väljatöötamine.

Raudteed vägede koondamisel*).

Raudteed on väejuhatusel hädatarvilikud kiireks vägede kohaletoimetamiseks teatavas suunas, nende varustamiseks lahingumoonaga ja elutarbetega. Suuremaks ülesandeks on raudteel vägede koondamise läbiviimine. Need veod nõuavad raudteelt ja selle liikumisi korraldavalt juhilt pinevat ja vastustusrikast tööd.

Saksa väejuhatus Ilmasõjas, kasutades oma keskpaikset asetust, paiskas sagedasti omi väehulke idast läände ja vastupidi. Et sarnane koondamine ja selle tagajärjel ette võetud operatsioon annaks soovitud tagajärge, pidi ta läbi viidama kiirelt ja salaja, mis aga omakord nõudis rohkeid ja täpseid ettevalmistustööd sõjaraudteesjanduse juhilt. Ettevalmistustöödel ja koondamise läbiviimisel tuli silmas pidada järgmisi nõudeid:

1) et kõik eeltööd ja ka ümberpaigutused jääks vaenlasele viimase minutini saladuseks, ja

2) et ta tähelepanu vastava liikumise korraldusega juhitaaks isegi vastupidisesse suuna. Väärtuslike näitena sellest, kus raudtee tõestas oma ülisuurt

operatiivset tähtsust sõjas, esineb Saksa vägede koondamine Corlice lahinguks (1915. a.)

Kui Saksa väejuhatus 1915 a. kevadel oli otsustanud löögi anda idarindel, tehti sõjaraudteesjanduse juhile ülesandeks selgitada vägede ümberpaigutamise võimalusi. Arvestades olemasolevate raudteedega ja nende läbilaske võimetega kerkisid esile järgmised operatsioonisuunad:

1) suuremate jõudude koondamine Ida-Preisimaale, lõögiks lõuna ja põhja pool Njemani jõe; 2) pealetung Poolamaale mõlemalt poolt Pilica jõe;

3) jõudude koondamine Krakovi rajooni, läbi murdeks Tarnovi suunas põhjapoolt Tatrat;

4) jõudude koondamine Põhja-Ungari, pealetungiks üle Ida-Karpaatide.

Kahe viimase juhju juures tulid kaalumisele võtta ka Austria-Ungari raudteeliinid ja nende läbilaske võimed. Kui selgus nende liinide väike läbilaskevõime, tuli tõsiselt kaaluda pealetungi Põhja-Ungarist üle Karpaatide. Jõudude koondamine Kra-

*) „Militär Wochenblatt“ nr. 22 — 1926, major Kretzmann.

kovi rajooni, pealetungiks põhjapoolt Karpaate paistis soodsamana. Siin oli läbilaskevõimeline kahe-roopaline tee üle Krakovi Tarnovi suunas, mis võimaldas läbilasta päevas 40 sajateljelist sõjaväerongi.

Peale selle võis siia juurde tõmmata sakslaste jõude üheroopalist teed mööda üle Teschen—Saybusch—Neu-Sandez ja üle Zsolno—Iglo—Abos—Neu-Sandez. Esimene nendest võimaldas päevas läbi lasta 20 poolrongi (50 teljelist) ja teine 10 rongi (100 teljelist). Kokku suutsid need kolm teed päevas väge koondada Tarnov—Corlice rajooni 60 sajateljelise rongiga. Seega jõudude koondamine siia kujunes kiiremaks kui Põhja-Ungari, kus oleks pidanud tarvitama vähema läbilaskevõimega teid. See asjaolu tingis Vene rinde läbimurde Corlice—Tarnovi rajoonis.

Kui Saksa ülemjuhatus juba lõplikult oli otsustanud läbi murda Vene rinde Põhja-Galiitsias, anti ka sõjaraudteeasjanduse juhile 15. 4. tarvilised juhtnõu-rid vägede ümberpaigutamiseks läänest idarindele. Ümberpaigutusele kuulusid XLI reserv-korpus Busigny rajoonist, kaardiväe korpus lõunapoolt Straszburgi, 11. Baieri diviis Lille'i juurest ja 119. diviis Mönchingeni juurest.

Vastavalt raudtee läbilaskevõimetele pidi vägede ümberpaigutamine sündima kolme transportteed mööda, kusjuures iga tee võis läbi lasta päevas 20 rongi, seega kokku päevas 60 rongi. Vägede saatmist Põhja-Galiitsiasse hoiti kõige suuremas saladuses. Sõjaraudteeasjanduse juht tegi korraldused Galiitsiasse määratud vägede saatmiseks Ida-Preisimaale. Kõik pidid tulema veendumusele, et väed liiguvad Preisimaa suunas.

Transpordid pidid selleks omakord veel kaasa aitama ja igas peatekohas mulje sünnitama, nagu sünniks vägede saatmine Ida-Preisimaale. Kindlaksmääratud transportteedel olid järgmised suunad: Tee nr. 1 — XLI reservkorpus — 20 rongi päevas (v. skeem). Aulnoye—Namur—Aachen—Grefeld—Münster—Altona—Güstrow—Stettin—Stolpe—Danzig—Dirschau—Königsberg.

Tee nr. 2 — 11. Baieri ja 119. diviisid — igaüks 10 rongi päevas. 10 rongi — Mönchingen—Bensdorf—Saarbrücken—Trier—Köln, 10 rongi — Lille—Valenciennes—Namur—Aachen—Köln ja siit edasi juba 20 rongi päevas Hannover—Berlin—Schneidemühl—Konitz—Dirschau—Königsberg.

Tee nr. 3 — Kaardiväekorpus — 20 rongi päevas. Colmar—Straszbürg—Ludvigshafen—Frankfurt (M)—Erfurt—Leipzig—Gottbus—Posen—Thron—Allenstein—Korschen.

17. 4. õhtul algas Galiitsiasse määratud vägede ärasaatmine kõigil kolmel liinil. Liikumise algul saadeti samu teid mööda üksikuid landwehri ja landsturmi pataljone, mis tegelikult olid määratud Ida-Preisimaale. Rinde saatmine pidi vaenlase agente lõplikult viima veendumusele, et väed ikka tegelikult Ida-Preisimaale liiguvad, ja sellega oleks vägede liikumine Galiitsiasse neile kauemaks ajaks teadmatuks jäänud. Landsturmi ja landwehri pataljoni järele liikusid eselonid, mis oma esialgsete liikumise teedelt hiljem kagu suuna juhti. Uude suuna juhtimise läbiviimiseks ja järelevalve teostamiseks määras sõjaraudteeasjanduse juht kolm punkti — Stettin, Berlin ja Posen. Nende punktide korraldusse määrati vedurid ja teenijate personal-reservid ja nende ülesanne oli kõrvaldada ümberjuhtimise juures ette tulevaid raskusi.

Ärajuhtimise transportteed olid:

Nr. 1 (XLI reservkorpus) Stettinist üle Frankfurti—Guben—Sagan—Liegnitz—Breslau—Brieg—Oppeln—Kandrzin—Gleivitz—Osviecin—Krakov—Tarnov.

Nr. 2 (11. Baieri ja 119. diviisid) Berliinist üle Gottbusi—Kohlfurt—Liegnitz—Neisse—Kandrzin—Oderburg — Teschen — Saybusch—Neu-Sandez ja üle Zsolno — Iglo — Abos — Neu-Sandez.

Nr. 3 (kaardiväekorpus) Posenist üle Lissa—Breslau—Poppelau—Oppeln—Beuthen—Osviecin—Krakov—Tarnov. Rongide üleandmine Austria raudteevalitsusele oli Oderburgis, Dzieditzis ja Osviecinis, s. o. nendes punktides, kus need kolm transportteed läksid Austria piiridesse.

Transportide juhtijateks kuni Krakovini olid Saksa sõjaraudteeasjanduse juhi poolt määratud eriohvitserid.

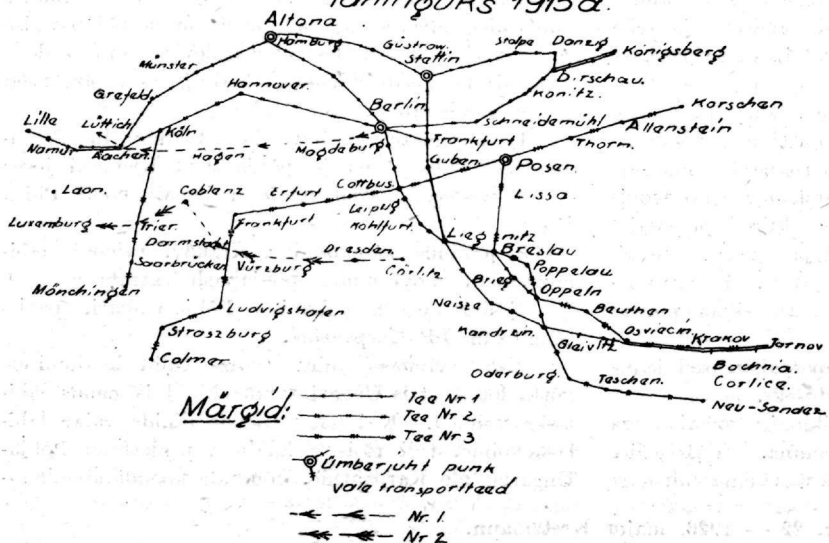
Mahalaadimisi, mida juhtisid Saksa sõjaraudteeasjanduse juhi poolt määratud kindralstaabi ohvitserid ühes Austria raudtee valitsuse juhiga, toimetati: tee Nr. 1 (XLI reservkorpus — 140 rongi) Bierzanov—Podleze ja Klaj.

Tee Nr. 2 (11. Baieri ja 119. diviis, kokku 115 rongi) Neu-Sandez — Grybov ja Stroze.

Tee Nr. 3 (kaardiväekorpus — 150 rongi) Bochnia—Slotvina — Brzesko.

Igal kolmel transportteel viidi esimeste jalaväe eselonide

Saksa vägede koondamine Corlice lahinguks 1915a.

järele raske kahurvägi, mis selleks ajaks siis juba oma kohtadel oli, kui teised osad kohale jõudsid.

Kuna peale kohaletoodud kuue diviisi veel lugematud üksiktranspordid, raske kahurvägi, varustus ja toitlustagavarad, samuti ka Austria vägedele tarvisminevate tarbete järelesaamine veerevat koosseisu ja mahalaadimise aega nõudsid, siis sünnitas see kohati teatud raskusi. 28. 4 oli kõik liikumine, mida „Glauevitzi“ varjunime all toimetati, segamata lõpetatud.

Tühi veerev koosseis liikus peale väljalaadimist oma transporteid mööda tagasi kuni Kohlfurt — Sagan — Poseni joneneni, kus ta raudteevalitsuse korraldusse tagasi anti.

Väljalaadimise võimaluste korraldamiseks saadeti enne liikumise algust Galiitsiasse kolm Saksa raudteekompaniid. Kaks nendest tulid Krakovi—Tarnovi tee peale, kuna kolmas Neu-Sandezi läks, kus koos Austria ehitusosakonnaga platvormide ehitamisele asusid.

Transpordi liikumise ajal otsustas sõjaraudteetasjanduse juht Nr. 1. teed, kus XLI reservkorpus liikus ja mis liig kaugele põhja ulatus, veidi lühendada, teda Hamburgist üle Vittenbergi, Berliini, Frankfurtini suunida, kus tema esialgse teega jälle ühines.

See transpordi tee lühendamine võimaldas pikemaid teid mööda saadatud rongide vahele lühemaid teid mööda liikunud ronge lasta, mille läbi suurenes Krakovi rajoonis pävane kohalejõudvate rongide arv.

Vaenlase tähelepanu teise suuna juhtimiseks ja seega Galiitsiasse jõudude koondamise varjamiseks korraldas sõjaraudteetasjanduse juht transportliikumised idast läände. Nõnda liikusid 17.4. kuni 24.4. lääne rindele ainult pooleni täidetud valetranspordid (ersatz Transporte). See liikumine pidi vaenlase lõp-

likult viima veendumusele, et idarindel midagi ette ei kavatseta võtta.

Läände viivateks transportteedeks olid: esimene — Berlin — Magdeburg — Kreiensen — Altenbeken — Hagen — Neusz — Aachen — Lüttich ja tenine — Görlitz — Dresden — Hof — Bamberg — Vürzburg — Darmstadt — Coblenz — Trier — Luxemburg.

Teise järku määratud X korpus algas pealelaadimist 25.4. Laon-Betheli rajoonis. Talle määrati kaks teed, mis võimaldasid läbi lasta päevas 60 rongi. Mõlemad teed puutusid kokku Arnsdorf -Liegnitzi juures ja sellega kogus siia päeva jooksul 60 rongi, mis läbilaskes juba teatud raskusi hakkas sünnitama. Et sellest pääseda, jagati kohalejõudnud rongid kahte ossa ja saadeti kahte teed mööda laiali. 40 rongi päevas saadeti üle Oppelni — Krakovi, kuna 20 rongi üle Oderburgi — Neu-Sandezi.

Õõsi 27/28.4. jõudes esimene eselon kohale ja 28.4. peale laetud osad jõudsid kõik 1.5. kohale.

Kõige viimasena algas pealelaadimist 56. diviisi — 3.5. Sedanis. Osa diviisi liikus üle Tescheni — Neu-Sandezi, kuna osa üle Krakovi — Tarnovi ja 8.5. õhtuks olid viimased eselonid maha laetud. Väed olid koondatud, pealetungi võis alustada. Osa, mida selle koondamise juures mängisid raudteed, kriiputab alla nende operatiivset tähtsust.

Tähelepanu väärivad siinjuures on need korraldused, mis ette võeti vaenlase petmiseks ja tema teadmatuses hoidmiseks.

Venelased said ka tegelikult väga hilja alles õige ettekujutuse neid ähvardavast hädaohust, nõnda et nad abinõusid eelseisva pealetungi vastuvõtmiseks mingisuguseid ei suutnud tarvitusele võtta. G. K.

Mälestusi iseseisvuse võitluspäevilt.

Okupatsiooni lõpp ja kaitseliidu asutamine.

K. Rotschild.

(Lõpp).

Milline see tulevane võim peaks olema, kuidas ta peaks kujunema, seda veel ei teatud. Poliitilise erakondade vahel oli selles küsimuses põhimõttelisi lahkarvamisi. Ühed nõudsid, et tuleb viibimata asuda sõjaväe formeerimisele. Tähendati punase hädaohu peale ning arvati, et sõda Nõukogude Venega möödapääsmatu. Sarnasele arvamisele andsid põhjust teated Venest, mis kõnelesid kommunistlike vägede koondamisest Eesti piirile. Teine äärmus eitas Eestis üldse relvade võimu tarvidust. Usuti, et peale suurt Ilmasõda on rahvad arusaamisele jõudnud, et sõjad on hävitavad ja et riigid omavahel kokku lepivad ka ilma relvadeta. Kolmandad aga olid arvamisel, et Eesti ei vaja alalist sõjaväge, vaid sõja korral kutsutagu kokku rahva-miilits. Rahvajal oleks aga küllalt väikesearvulisest vabapalgaliste salgast, kes valvaks tarvilist sõjavarustust.

Alguses oldi kaitseliitu astumisega võrdlemisi tagasihoidlik, päevarahade määramine tõi aga juba rohkem liikmeid juurde. Kaitseliit organiseerus juba üle riigi. Igalpool linnades ja maakondades loodi osakondi. Ühtlasi läks aga keerulisemaks ka relvastuse küsimus. Sakslastelt saadi ainult väike arv püsse, mis kaugelgi ei suutnud rahuldada kõiki

nõudmisi. Sakslased ei tahtnud üldse relva heameelega eestlastele kätte anda ja katsusid neid laskekõlbmatuks muuta rikkudes püsse liivaga või koguni lakkusid merde heites.

Et okupatsioonivõimud eestlastele püssa ei andnud, selle põhjuseks tuleb arvata kohalikkude sakslaste sepitsusi. On ju Balti sakslus ajalooliseltki tuntud oma poliitilistes küsmustes suurte intriigide sepitsejana. Sellest pahest ta pole vabanenud veel meie päevilgi.

Saksa väeülemus teadis väga hästi millises seisukorras nad Eesti maha jätsid. Puudus võim, ja selle loomiseks vajati relvu. Väliselt ähvardas aga Vene kommunism, mis seda vajadust veelgi teravamalt esile tõi. Pealegi oli Eestil õigus nõuda sakslastelt relvu juba sel põhjusel, et 1918 a. kevadel eesti rahvusliste väeosade likvideerimisel anti sakslastele üle kogu Eesti diviisi relvastus ja varustus. Mitmel pool tulidki ka Saksa väeülemad kaitseliidule vastu ja andsid relvu, nagu Viljandis, kus saadi 200 püssi. Kuid see sündis Saksa revolutsiooni esimestel päevadel. Varsti aga toibus Balti sakslus ja tahtis teha viimast katset hertsogiriigi asutamiseks veel üheteistkümnendal tunnil.

Vabadussõja päevilt.

9. jal. rüg. positsioone Marienhofi pargis oktoobris 1919 a.

Nende kava oli lühike. Okupatsiooni vägesid hirmutati kõiksugu õudsusejuttudega eestlaste kohta, millega taheti takistada relvade saamist okupatsiooni vägedelt. Samal ajal aga püüdsid Balti sakslased asutada kogu Eesti maaalal omale relvades võimu, sõjaväelisi üksusi, kes pidid muuseas kaitsma ka Saksa vägede äraminekut. Nõnda asutati Tallinnas, Viljandis ja Tartus n. n. „Heimatschutz“, kus ainult saksa soost liikmed olid. Selle „Heimatschutzile“ andsid Saksa sõjavõimud täielise varustuse: püssid, kuulipildujad, teraskiivrid, käsigranaate, pommipildujaid, hobuseid, vankreid, riideid ja saapaid. Samal ajal aga püüti igapidi takistada eesti rahvuslike võimu loomist. Sarnase jõulise vahekorra juures oleks eestlased pidanud tahes-tahtmata tunnustama sakslaste ülevõimu ja paluma neid korrahooldmist ja riigikaitset oma peale võtta. Teiseks oli kohalik sakslus kokku leppinud okupatsioonivõimudega, et Baltimaal asuva Saksa sõjaväe vabatahtlikest moodustatakse „raudne diviis“, kes oleks abiks „Heimatschutzile“.

Saksa kindral v. d. Goltz tunnistab omis mälestustes — „Meine Sendung in Finnland und die Baltischen Provinzen“ — avameelselt, et „raudne diviis“ oli asutatud Baltimaa võitmiseks sakslastele. Rüütelkondadega oli kokku lepitud, et Eestisse jäänud „raudse diviisi“ sõdurid oleksid saanud mõisadest väga vihane, kui eestlased ta väeosad purustasid ja Düünajõe taha surusid. Ta lubab siiski veel kord tagasi tulla väevõimuga võitma seda maad, mida Balti sakslased temale ja ta „raudsele diviisile“ lubasid.

Kõigest sellest selgub kohalikkude sakslaste salaplaan Eesti vastu: teha võimatuks eneseorganiseerimine, vedada välja toiduaineid ja teisi varandusi, et jääksime nälga ja vaeseks, mille järele siis sakslaste oma sõjavägi (niüttelda rüütlid keskaja mõistes) ja palgalised sõjaväed (Landsknechte) asutaksid oma hertsogiriigi, jättes sinna kolonistidena omi käsilasi vastukaaluks eestlastele. Huvitav on siinkohal ära

märkida, et juba siis, kui liitlased murdsid Saksamaa vastupaneku (september, oktoober 1918) asusid sakslased Pihkva Vene korpuse asutamisele. Novembris, kui Saksa vägi Baltimaalt hakkas lahkuma, jättis see korpus Pihkva maha ning astus Eesti territooriumile, enamlastele vastu panemata. Nähtavasti olid sakslased selle Vene korpuse asutanud enamlastele vastupanemiseks, et neid Baltimaadest eemal hoida. Sealjuures seati üles ilus ja kõlav loosung — Venemaa vabastamine enamlastest, kuna sakslastel oma „Heimatschutziga“ ja „raudse diviisiga, aga küllaldaselt oleks jatkunud jõudu Eestit oma valitsemise alla painutada.

Õnneks ei läinud aga sakslaste salakavalad sepiitused täide. Pihkvasse koondatud venelased ei saanud oma ülesandega hakkama. Saksa võimud olid ka siin talitanud kartlikult ja liig hilja andnud võimaluse väeosade loomiseks. Saksa sõjavägede lagunemine ja Saksa riigi kokkuvarisemine läks kiiremas tempos, kui suudeti vene demoraliseeritud emigrantidest luua kindlaid, distsiplineeritud ja relvadega varustatud väeosi. Enamlased algasid vaenulikkude tegevust ka varem kui oletati; ei kardetud enam Saksa sõjavägesid nagu 1918 a. kevadel. Nad leppisid mitmel pool kokku Saksa sõjaväelastega ja viimased andsid oma seisukohad ilma vastupanekuta ära (Võrust ida-lõuna pool). Teistel kohtadel tungisid enamlased Saksa sõjavägedele kallale, nagu Narvas.

Balti sakslus ei ole aastasadade jooksul arenenud: ta on jäänud oma esivanemate arusaamise juurde Läänemeremaadele tuleku ajajärgus. Kitsarinnaline keskaja ilmavaade ei lubanud neid mõista elu arenemist. Kui Ilmasõjas sõdivate rahvaste poolt üles seati uued teesid rahvuslikkudes küsimustes, siis komberdasid Balti sakslased ikkagi veel keskajas ja arvasid endid viibivat veel feodaal ajajärgus. Nimelt sarnanes kavatsitava hertsogiriigi konstitutsioon keskaja feodaalkorrale, kus olid kõrgemad ja alamad rüütlid, kus väike

Vabadussõja päevilt.

Marienhofi park jaanuaris 1920 a.

väljavalitud kiht esineb valitsejana, kuna kogu rahvas orjuses viibides maa valitsemisest osa ei võta.

Sarnane salasõjastega ja võõra vägivallega pealesurutud keskaja kord ei sobinud enam, kuid sellest ei saanud sakslased aru. Oma intriigidega takistasid nad rahvuslise väe organiseerimist, viitsid aega ja asetasiid riigi äärmiselt kriitilisse seisukorda. Sakslaste „Heimatschutz“ koosnes enamlaste maaletungimise ajal 4 — 5 kompaniist. Saksa „raudne diviis“ oli ka kaunis kahtlase lahinguväärtusega üksus ja algul oli tal vähe sõdureid. Venelased Pihkvas jooksid laiali juba väikse enamlaste surve järele. Selge oli, et sarnase jõuga võimata oli Eestit Nõukogude Vene vastu kaitsta. Takistused aga, mis sakslaste intriigid löid meie rahvuslise väe organiseerimisele, andsid end varsti valusalt tunda.

Tallinnas ja Põhja-Eestis võidi siiski võrdlemisi kergemini formeerida Eesti väeüksusi. Palju raskem aga oli see Lõuna-Eestis. Tartus, kus saksluse kants eriti tugev oli, jäi eesti väeosade asutamine mitu nädalat hiljemaks. Selletõttu suutis enamline propaganda seal rohkem pinda võita. Võib õigusega tõendada, et Balti saksluse intriigid ja hertsogiriigi septsused on suurel määral süüdi Tartu langemises enamlaste kätte ja seelses hirmsas veresaunas enamlaste lahkumise eel. Oleks sakslased aidanud ja mitte takistanud eesti vägede õigeaegset loomist, siis oleks suudetud tarviliselt koondada ja ette valmistada oma sõjaväge ning korraldada ka vastupanu.

Detsembri esimestel päevadel komandeeris Eesti Vabariigi Ajutine Valitsus oma esindajad Riiga läbirääkimistele Saksa riigi volinikuga Baltimaadel, sotsialisti hra Vinnigiga. Esindajad olid: Dr. med. Konik, Parts (praegune Riigikohtu esimees), L. Olesk, kolonel Limberg ja kapten Rotschild. Läbirääkimistel viibis ka Eestimaa rüütelkonna päalik parun Dellingshausen. Kui läbirääkimised kaldusid relvjuo organiseerimiseni, siis tõendas parun Dellingshausen, et „Heimatschutz“ olevat hästi organiseeritud ja rohkem polla sõjaväge

üldse vaja. Ega Eestimaa ometi taha Ilmasõda uuesti alata, et temal suurt sõjaväge vaja oleks. Olemas olevast „Heimatschutzist“ aga jätkuvat maal korra alalhoidmiseks. Peale sõjaväitsutuste olevat suurte sõjavägede asutamine raskeks koormaks kogu maale. Nüüd on maale vaja puhkust ja ülesehitavat tööd. Tarvis põldu künda, aga mitte sõdida.

Kui Dellingshausenilt järele päriti, kas tal on teateid enamlaste kallaletungist ja kas ta loodab, et väikearvuline „Heimatschutz“ jõuab enamlaste vägedele vastu panna, siis vastas, et asutamisel olev „raudne diviis“ igatahes suudab maad kaitsta.

Selle peale seletati Eesti delegatsiooni poolt, et Eesti ei vaja võõraid kaitsjaid; antagu eestlastele püssid kätte, küll nad ise suudavad maad kaitsta.

Nüüd ruttas esitaja Vinnig tõendama, et liitlased olevat Saksamaale kohuseks teinud Eestimaad senikaua kaitsta, kuni Eestimaa end niivõrra on organiseerinud, et ta ise jõuab oma riiklust kaitsta. Saksamaa peab sellest pühast kohustusest kinni hoidma ja selle eest ka vastutama, vastasel korral liitlased avaldavat Saksamaa peale survet.

Kui ära näidati, et kohustuses on öeldud, et Eesti vabariik peab end ise organiseerima, milleks Saksa võimud kaasa peavad aitama, siis juhtis Vinnig tähelepanu jällegi „Heimatschutz“i, „raudse diviisi“ ja Pihkva korpuse peale, milledest pidi maa kaitseks jätkuma.

Delegatsioon ja volinik Vinnig ei jõudnud mingisugusele kokkuleppele, kuna Vinnigil ja parun Dellingshausenil selleks igasugune tahtmine puudus. Kuna kokkulepet ei saavutatud, siis hakkas Eesti delegatsioon lihtsalt nõudma neid relvu, mis Saksa okupatsiooniväed Eesti diviisilt ära võtsid 1918 aasta kevadel. Eesti delegatsioon juhtis ühtlasi tähelepanu sellele, et Tallinnas on Saksa vägede käes mitutuhat vene ja jaapani püssi, mis omalajal venelastelt ära võetud. Kõige loomulikum oleks need püssid eestlastele anda.

Tallinna kindluse ladudes leidub ka laskemoona, ja seega oleksime relvadega varustatud.

Pika vaieluste ja tingimiste ning nõudmiste järele Saksa Armeel oberkomandoga seletas viimaks volinik Vinnig, et Tallinnast ei ole võimalik meile relvu anda, sest sealne sõjavägede valitsus ei kuuluvat Armeele alla ja ta olevat Berliinist saanud sellekohaseid juhtkirju. Tema ei saavat mõjuda nende väeüksuste peale, ja see olgu meie oma mure, kuidas nendega kokku lepime. Nii sündiski, et kohalikud Saksa väeosad said käsu relvad muuta kõlbmatuks, raputada liiva lakkudesse ja lused võimalikult merde heita.

Eesti diviisi varustuse kohta, mis okupatsiooni väed meilt ära võtsid, seletas Vinnig, et Saksa riik on valmis andma 10 — 12 tuhat püssi Kreutzburgi linnast, kuid alles nädala või 10 päeva pärast.

Armeel oberkomando ametnikkude juttudest aga selgus, et Kreutzburgi ladudes on austria püssid, millede jaoks meil puudus laskemoon ja mida raske, kui mitte päris võimata oli muretseda.

* * *

Ülalkirjeldatud olukorras seisis meie maa Saksa okupatsiooni kokkuvarisemise ajal. Seisukord oli halvem kui kriitiline. Eesti järele sirutasid käe kolm saagiahnitsejat: Balti sakslus, kes Saksa riigi kaitse all hertsogiriiki tahtis asutada, Nõukogude Vene ja Vene emigrandid, kes unistasid jagamata suure Venemaa ülesehitamisest. Iga pretendent arvas enesel olevat ajaloolise õiguse selle maa peale. Eestlased, kes tahtsid oma riiki rajada, pidid kõigi nende vastu võitlema nii sõjalise jõuga kui ka diplomaatias.

Sel raskel silmapilgul oli kaitseliit ainuke lootus, millest väga tähtsal määral olenes Eesti riigi loomine.

Kui 1917 a. loodi eesti rahvuslisi väeosi, siis võiks selle ajajärku kohta ütelda, et siin pandi nurgakivi Eesti sõjaväele. Koguti kogu Vene riigist kokku eesti sõjamehi — sõdureid ja ohvitseri. Need liideti omapäraseks sõjaväeks, tutvuti rahvuslise omapärasusega ja kasvatati rahvuslist vaimu. 1918 a. kaitseliit aga omab Eesti sõjavägede loomises tähtsuse, et ta võimaldas sõjaväe mobilisatsiooni läbiviimise. Kui 1917 a. rahvusliste väeosade loomist lugeda mobilisatsiooni ettevalmistuseks, siis seisab 1918 a. kaitseliidu teene sõjaväe mobilisatsiooni läbiviimises.

Kui lähemalt jälgida sündmuste käiku, siis leiame, et kaitseliit on selles mõttes täitnud ta peale pandud lootused.

Kaitseliidu juhtivateks jõududeks olid kindralid Pöder, Unt ja aseadmiral Pitka. Igas linnas ja maakonnas olid kaitseliidu üksused. Kaitseliidu korral-

dajateks nimetati kohtadele vanemad ja silmapaistvamad juhid, kaaluvas enamuses 1. Eesti polgu ohvitserid. Varsti paigutati küll esialgsed juhid teistele vastutusriikastele kohtadele sõjaväes, kuid neile leiti juba asetäitjad. Kaitseliidust on võrsunud mitmed üldise kuulsuse võitnud väeüksused. Nii 22. nov. 1918 a. panid 54 meest Vaivara kaitseliidust aluse 4. jalaväe rügemendi esimesele kompaniile. Sama väeosas astuvad 81 kooliõpilast Tallinna kaitseliidust. Peale selle astuvad rügementi veel Jõhvi, Iisaku ja teised kaitseliitlased. Ka Narva linna kaitseliitlased, umbes 150 meest astuvad 4-asse rügementi.

Rakveres formeeritavasse 5. jalaväe rügementi astuvad Illuka ja teised Virumaa kaitseliidu organisatsioonid, Pärnus annab kaitseliit oma paremad mehed ära 6. jalaväe rügemendi asutamiseks. Paide ja Tallinna kaitseliidu pataljonid sulavad kokku 7-daks rügemendiks. Võrus on juba algusest saadik Võru kaitseliit 3-ma jalaväe rügemendiga kokku sulanud. Viljandi kaitseliidust võrsub „Sakala pataljon“. Tartu maakonna kaitseliidust moodustub „Kuperjanovi partisanide pataljon“.

Nõnda on kaitseliit andnud pea igasse jalaväeüksusesse oma seemet, millest võrsus meie kangelaslik jalavägi.

Ka meie sõjaaegses ratsaväes leidis väike rakuke kaitseliitlasi. Valga- ja Tartumaal tekib kaitseliidu ratsasalk, kes ühines Võru ratsa-kaitseliitlastega ja arenes Korneli nimeliseks eraldi-eskadroniks. See oli lõunaväerindel kauemat aega ainumaks ratsa väeosaks. Hiljem jäi see eskadron 2-se ratsarügemendi esimeseks eskadroniks.

Kuulsaimad tehnilised väeosad Eesti Vabadussõjas olid kaitseliidu poolt asutatud soomusrongid. Kui riigi idapiiri hakkab ähvardama enamlaste pealetung, asub aseadmiral Pitka soomusrongide loomisele. Tallinnas juhib keegi kaitseliitlane Pitka tähelepanu Kopli kaubajaamas mingisuguste kahuri platvormidele ja liivakottidest seintega vagunitele. Kaitseliitlased asuvad tööle, ja juba 28. nov. sõidab välja Tallinnast esimene improviseeritud soomusrong. Pärastpoole täiendatakse soomusrongide sisseseadet ja kaitset ning saavutatakse tugevad väeüksused.

On veel mitmeid vähemaid väeüksusi, milledele alus pandi kaitseliidu poolt. Nende hulgas jäärib Eesti Vabadussõja ajaloolisest seisukohast lähemat tähelepanu Tallinna Rannakaitse, millest võrsusid meie merekindlused, raske-kahurvägi ja osalt Ülemjuhataja staap.

Riikidevahelised liidud.

Mis seob: kas lepingud või rahvaste sõprus.

Liidud riikide vahel on sama vanad kui on riigid selle sõna üldises mõistes. Juba siis, kui veel ei saadud kõnelda riigist kui korrapärasest üksusest, kui üksiku rahva või suguharu juht tema käsutada oleva sõjalise jõuga moodustas teatud maa-alal võimuüksuse, loodi lepinguid kõrvalasuvate rahvastega, et ühiste eesmärkide taotlemiseks tegutseda ühendatud jõududega. Harilikult olid lepingud sõlmitud kaitse või kallaletungi otstarbeks, nagu see on tänapäevalgi.

Ajaloo näeme niisuguste sõjaliste lepingute tekkimist kõigil ajajärkudel. Kuna vanal- ja keskajal riikidevahelised sidemed ei olnud nii tihedad ja diplomaatia nii arenenud kui praegu, sündis lepingute

sõlmimine peamiselt sõdade ajal ja nad kandsid enamuses agressiivset, s. o. kallaletungilepingute iseloomu.

Meie esivanemate vabadusvõitluse ajal 13. aastaja algul löid eestlased kaitselepinguid sissetungivate sakslaste vastu terve rea rahvastega: venelastega, liivlastega, kurelastega j. t.

Uuemal ajal näeme sõjaliste lepingute tekkimist juba kesk sügavat rahuaega. Liidulepingute ümber gruppeeruvad riigid, keda seovad ühised poliitilised ja majanduslikud huvid, ühine kallaletungi-hädaoht ja suurel määral ka sugulussidemed valitsevate suguvõsade vahel. Enne Ilmasõda näeme Inglismaad, Prantsusmaad ja Venemaad seisvat keskriikide — Saksamaa, Austria-Ungari ja Itaalia vastu.

Kuid juba Ilmasõja esimestel päevadel laguneb keskriikide liit: Itaalia pöörab senistele lepinglastele selja ja asub liitriikide poole. Maikuu 1915. a. kuulutab ta sõja Austria-Ungarile ja hiljem ka Saksamaale. Lruakse „Entente“.

Pärast Ilmasõda näeme uusi liitumisi, seekord juba erandita r a h u a l a l h o i d m i s e k s. Luuakse Rahvasteliit. Balkanitel ja end. Austria-Ungari maa-aladel tekkinud uutest riikidest kujuneb n. n. „Väike entente“. Baltimere rannikul tekkinud uute riikide keskel püütakse teid leida Balti-riikide liidu loomiseks. Siin-seal ajakirjanduses vilksatab vahetevahel jälle teade sõjalise salaliidu loomise kohta teatud kahe riigi vahel.

Riikide liitumised on loomulik nähtus. Riikidevahelises elus, kus riikide ja rahvaste huvid tihti üksteisele risti vastu käivad, on rahvastel raske üksi seista oma huviseid kaitsta. Eriti raske on see aga väikerahvastel. On lugematu hulk põhjusi, millepärast üks rahvas püüab teise, kas väiksema või nõrgema, eluõigusi rikkuda. Kord on see militarism, suurrahva loomulik laiatamistung, poliitilised või majanduslised huvid, kuid nõrgemad rahvad ei ole millalgi kaitsnud kallaletungimise eest.

See tekitab loomulikult vajaduse leida liitlasi, s. o. rahvaid, keda ähvardavad üldjoontes samasugused hädaohud ja kelle huvide piirkond langeb kokku teatud rahva omaga. Kaks või rohkem rahvaid, seotud üksteisega selgel kujul formuleeritud kokkulepetega teatud küsimustes, kes valmis on neid kokkulepeid vajaduse, näit. sõja puhul ka tegelikult täitma, on juba suurem jõud, seega liitunud rahvaste julgeolekutunne on tunduvalt suurem.

Kuid riikidevahelises elus on kaasa rääkima hakanud uus jõud, kellega „vana hea aja“ diplomaatid ei tulnud arvestada. See jõud on r a h v a s. Isevalitsusliku korra juures loodi lepingud valitsevate isikute seisukohtade ja sümpaatiate järele. Rahval ei olnud sõnagi öelda selle kohta, kellega ta tahab tulehinil liitlasena külgekülje juures võidelda. Ilmasõda ja pärastised revolutsioonid tõid pöörde mitte üksi valitsuskorras enamikus riikides, vaid tõendas vastuvaidlemata, et modernisõda on kogu rahva heitlus vastasega ja võit või kaotus oleneb kogu rahva meeolust. Ainult siis, kui rahvas peab sõda mõõdapääsmatuks ja otsustavaks abinõuks oma eluliste huvide kaitsmiseks, kui ta sõjaväele annab moraalselt toetust, õhutab temas vaimustust, meelekindlust ja püsivust,—siis suudab sõjavägi lõpuni vastu pidada.

Seetõttu ei ole nüüd mõeldavad liidulepingud, millel ei ole rahva tunnustust. Niisugused lepingud oleksid ainult paberilipakad, millel ei ole minisugust väärtust. Tõelisi liidulepinguid, niisuguseid, mida

ka peetakse, ei sõlmita mitte kabinetites ega kirjutata paberile, vaid neid loob rahva meeololu. Liidu mõte peab rahvale olema selge ja hingeliselt vastuvõetav, liidu vajadus peab olema rahva mõistuses ja arusaamise põhjendatud. Mitte parlament, vaid rahvas ise ratifitseerib tõelised liidulepingud. Lepingu tekst paberil on ainult väline vorm, mis rahvast seda täitma sundida ei suuda.

Kuidas rahvaste vaheline antagonism raskendab koostöötamist ka seal, kus ühised huvid seda kategooriliselt nõuavad, seda näitab kujukalt Itaalia kindral Brancaccio oma äsjailmunud raamatust „Sõjaajal Prantsusmaal“. Kindral Brancaccio komandeeriti 1915. a. Pariisi sideohvitseriks Itaalia kindralstaabi ja Prantsuse peakorteri vahel. Kuigi Itaalia asus liitlaste poole, ei olnud prantsuse rahval Itaalia vastu kuigi sooji tundeid ja see kandus üle isegi juhtivatele tegelastele.

Pariisis asutati „liitriikide vaheline kindralstaabi büroo“, mis pidi tooma strateegilise ja taktikalise ühtluse liitlaste sammudesse. Kuid kindral Brancaccio jutustab oma mälestustes sõjameheliku otsekohesusega, kuidas juba 1916. a. maikuu antagonism võttis nii terava kuju, et itaallased pidid loobuma büroo istungitest osa võtmast, mille järele büroo faktiliselt eksisteerimise lõpetas. Kõik Pariisis olnud Itaalia lehtede sõnumisaatjate telegrammid itaaliasõbralikkudest meeleavaldustest olnud vale ja sõnumisaatjad olnud sunnitud neid saatma.

Parem ei olnud ka Saksa ja Austria-Ungari vahel. Austria feldmarssal Konrad von Hetzendorff oma mälestustes jutustab samasugusest vaimust Saksa ja Austria sõjavägede ja seltskonna vahel. See kõik tõendab, et ei aita midagi diplomaatide ülespuhutud ja ilusad sõnad ega lepingud, kus „kõrged lepinguosalised pooled“ pühalikult töötusi annavad, vaid rahvaste hinged peavad läbi imbuma tõsisest liitlastundest ja sõprusest teise rahva vastu, kellega teatud rahvas oma saatuse seob.

Liitlasi ja abimehi sõja ajaks peame otsima ja leidma juba rahuajal, et raskel silmapilgul mitte seista üksi, relv käes, vaid võidelda külgekülje kõrval tõsiste liitlastega. Selleks, et võita teiste rahvaste sõprust, peame ka ise olema selle väärised, peame eimeses joones enestes kasvatama tõelist liitlastetunnet.

Meil on Lätiga loodud sõjaline liit, millele alus pandi mõlema rahva ühise vabadusvõitluse ajal. Seda liitu peame kindlustama üksteise tundmaõppimisega ja sõpruse süvendamisega. Kui kumbagi liiduriigi kaitsväärd ja rahvad on seotud sõprusega ja üksteisest lugupidamisega, siis ei suuda ükski poliitiline vool ega silmapilgu näilised kasud väärata Eesti-Läti liitu — kahe rahva eluliste huvide kaitse tagatist.

Miles.

Jooni Väike-Emajõe kaitsejoonest vanasti.

Väike-Emajõgi ühes Võrts-järvega moodustab selle vahejoone, mis lahutab Otepää ja Viljandi kõrgustikud, lõigates seega Lõuna-Eesti sõjalise tegevuse mõttes kahte ossa: Tartu ja Viljandi rajoonid. V.-Emajõgi ei kuulu küll meie suuremate jõgede hulka, kuid tema jõesäng on siiski niivõrra sügav ja kallastele juurepääs nõnda raske, et ta sõjalises mõttes veel tänapäevgi esineb kaunis suure tõkkena.

Vanasti oli V.-Emajõgi Säkala ja Ugala maakondade vaheliseks piiriks. Põhjasõjas omas ta kaitsejoonena suure tähtsuse. Selles sõjas löödi ta piirkonnas hulk lahinguid. Nende lahingute jälgi võib veel tänapäev leida kohapäält. Sellest enam kui 200 aasta eest peetud sõjast on ala hoidunud veel hulk kohalisi juttu.

Praegugi teab mõni vanataat jutustada neist sõjalugudest, — kuidas kord Kaarel Peetrit, siis jälle Peeter Kaarlit löönud, kuidas rootslaste tagasitõrjumisega venelased teinud hirmsat laastamis- ja röövtööd ja selle kodumaa viljarikkama maakoha muutnud täiesti kõrbeks. Peatun ühe sarnase kohalise jutu juures.

Pikasillast 3 kilomeetrit ida poole, Puka maanteel märkab möödasõitja järsukallakulist mäge, millest maantee üle viib. Veel hiljuti on mäge maanteel liikumise kergendamiseks madalamaks kaevatud. Mäge hüüab kohalik rahvas Rootsिमäeks, ja teatakse jutustada, et rootslased selle mäe olevat ehitanud Põhjasõja ajal kaitseks venelaste vastu.

Lähemalt mäge vaadeldes näeme, et viimane kujutab endast kõrge, kitsa hobuseraua kujulise seljandiku, mis piiratud ühelt poolt sooga, teiselt poolt Purtsi jõega. Mäe asetus ja ta väline kuju tuletavad väga meelde meie vanu linnamägesid. Väga võimalik, et ta meie esiisade ehitatud maalinn ongi, mida rootslased Põhjasõja ajal V.-Emajõe silla peana Pikasilla ülekaigu kaitseks venelaste vastu kasutasid ja sellest ajast pääle temale Rootsिमägi nimeks jäigi.

Jaan Jung omas uurimistöös „Muinasteadus eestlaste maalt“ ei nimeta külla Rootsिमäge. Ka ei registreeri seda E. Laid omas raamatus „Eesti muinasteadust“, ehkki küll kõigi teadaolevate maalinnade nimestiku avaldab. Üliõp. prl. M. Kirschbaum, kes kokku seadnud Rõngu kihelkonna muinsuste nimestiku, on samuti Rootsिमäe nähtavasti tähele panemata jätnud.

Rootsिमägi võis omal ajal olla ühes teiste kaitseehitustega üsna tugevaks sillapeaks, sest ta valitseb täiesti nii Pukast kui Rõngust Pikasillale tulevaid teid.

Kohalise jutu järgi on Rootsi kuningas Kaarel XII Rootsिमäele oma kahurid üles pannud ja Peeter pole kuidagi siit rootslasi välja saanud. Viimaks tulnud Peetrile hää nõu. Ta ehitanud Rootsिमäe lähedale omale ka mäe, pannud seal ka kahurid üles ja siis alles alanud vastastikune pommitamine.

Ja tõesti, umbes 600 — 700 mtr Rootsिमäest edelasse on teine järsk mägi, sama kõrge kui eelminegi, kuid väiksem. Viimast kutsutakse praegu Kuningamäeks. Kuna venelased Pikasilla juures üle V.-Emajõe pole saanud, siis läinud nad kusagil lõunapool Pikasillalt üle jõe ja tulnud rootslastele seljataha. Nõnda vallutanud nad Pikasilla.

Pikasillast 5 km lõunapoole, Reiku talu kohas näidatakse ka silla kohta, kus venelased üle jõe tulnud ja kus praegugi jões sillalpalke leiduvat.

V.-Emajõe vasakul kaldal panid rootslased vastu ja siin tekkinud äge võitlus. Sellel kohal, vasakul kaldal on ka tõesti sõjakalm Nappaste talude juures. Sääb on praegu veel alles rootslaste poolt püstitatud kivirist.

Pikasilla juures olnud jõe ülekaigu vallutamise pärast veel suur lahing, kus venelastel mäha jäänud suured virnad surnuid.

Kui sakslased okupatsiooni ajal Pikasilla silda ehitasid ja vasakult kaldalt sillatäidet vedasid, sattusid nad sõjakalmu peale. Ka selle kalmu olemasolu langeb kokku kohalise jutuga. Pikasillalt taganenud rootslased Rõngu-Rannu suunas. Venelased olevat aga kõik kohalikud elanikud kas ära tapnud või vangid viinud. Tarvastus olevat ellu jäänud ainult üks mees, keda venelased pole soost kätte saanud. Sangla soos olevat tookord hulk perekondi kõisteid mööda raba-saartele põgenenud ja niiviisi ellu jäänud.

V.-Emajõe forsseerimisest kõneldakse veel järgmine lugu: Peeter tahtnud Hummulis kindlustunud rootslastele seljataha minna ja otsustanud selleks Jõgeveste mõisa juures V.-Emajõe forsseerida. Takistus teinud seks aga Kuigatsi soo. Peeter lasknud ehitada läbi selle soo palkte. Sellest ajast pärit olevatki Kuigatsi-Jõgevesti maantee ja osa sellest kannab tänapäev veel Kuningasilla nime.

Kui palju need kohalised jutud ajaloolist tõtt tabavad, on muidugi raske ütelda; arvatavasti küll niipalju, et nad lahingukohad ära määravad. Sisuliselt põhjenevad nad kõik enamasti vabal luulel. Me teame, et ei Peeter I ega Kaarel XII siin kumbki isiklikult lahingut ei juhtinud. Et Rootsi väge lasta, selleks polnud venelastel vaja sinna kõrvale uut mäge hakata ehitama. Ehkki välisuurtükid lameda nurga all tollkorral lasid ainult 200 sülla pääle, kuid olid neil ju ka välimõrserid, mis suure nurga all lastes 850 sülla peale ulatasid tulistama ja oma järsu lendjoone tõttu ka nägemata märkide tulistamiseks kõlbasid.

Järelikult tuleb Kuningamäe ehituse seletus kirjutada luule arvele.

V.-Emajõe ääres Põhjasõja ajal löödud lahingutest on tähtsaim Ummuli lahing 18. juunil 1702, mida rootslaste poolt Schlippenbach ja venelaste poolt Šeremetjev juhatasid. Kui hakata võrdlema andmeid, mis Ummuli

lahingu kohta mitmes ajaloo-raamatus toodud, siis leiame, et need andmed kaugeltki kokku ei käi ja et siin ühes või teises allikas on kas eksitusega või liialdusega tegemist, olgugi vast vähemal määral kui kohalikes juttudes.

Oleks väga tänuväärne töö, kui keegi olemasolevad rootsi ja vene andmeid võrdleks, neid kohalike juttudega kõrvu säeks ja selle najal selgitaks õiges valguses neid ajaloosündmusi, millel meie maa kohta nii suur tähtsus oli. K—mp.

Hiina kodusõda*).

A. Koern.

(Lõpp.)

Pärast U-Pei-Fu langemist ja uue presidendi ametisse astumist Tshang-Tso-Linile tekib uus võistleja, kes muutub tema vaenlaseks. See on Feng-Ju-Siang, kes juba 1923 a. saadik kannab „põhja-läänepiiride kaitse juhi“ tiitlit. Sellena ulatub tema mõju sisemise Mongoolia, Kansu, Shensi ja Honani provintside peale. Tema on omale organiseerinud tubli 40.000 mehelise sõjaväe. Ta on ise kristlane ja laseb ristida ka oma sõdureid. Tema sõjaväes valitseb kindel distsipliin ja sõdurid lähevad lahingusse lauldes kirikulaule. Tema isiklik sõjavägi kannab 1. Kuominshuni nime, s. o. 1. rahvuslik sõjavägi. Honani ja Shensi provintside sõjaväed moodustavad 2. ja 3. Kuominshuni. Lõigatud merest Tshang-Tso-Lini poolt, kelle mõju ulatub kuni Shanghai, ja suurest veeteest Jangtsest U-Pei-Fu poolt, kes asub Hankeus, jääb temale ühenduseks välisilmaga tee Kalgan (kus asub tema peakorter)—Urga—Kjähä—Siber. Kuna tal muud üle ei jää, ootab ta toetust Nõukogude Venelt. Pealegi tema võistleja Tshang on alalisest tülis kommunistidega Ida-Hiina raudtee pärast ja loomulik, et ta püüab toetuda Tshangi vaenlasil. Tshang-Tso-Lin püüab laiendada oma võimu lõunasse, paigutades oma abilisi provintside valitsejateks. 1925 a. jaanuaris saab Tsheli kuberneriks Li-Shing-Lin, vähe hiljem Shantungi Tshang-Tshun-Tshang ja lõpuks 1925 a. augustis määrab Tshang-Tso-Lin Kiangsu (selles provintsis asub Shanghai) kuberneriks oma staabiülema Jang-Ju-Tingi, kes paigutab oma peakorteri Nankini 22. septembril.

Feng-Ju-Siangi ja Tshang-Tso-Lini vaenuliste jõudude vahel Shansi provintis moodustab nagu saare, mida tema kuberner Jen-Shi-Shan 1920 a. saadik on osanud hoida õnnelikus erapooletuses. Jeni valitsus on hästi korraldatud, samuti on ta loonud omale sõjaväe ja asutanud Taijuanfus hästi organiseeritud arsenalid.

U-Pei-Fu Hankeus on jäänud vähe ustavat sõjaväge. Kuid temal on mõned sõbrad suure jõe naabruses olevate provintside kuberneride hulgas. Nendest on kõige tähelepanuväärne Sun-Shuan-Fang, kes 1924 a. septembrist saadik valitseb Fukienis ja Tshekiangis.

Lõunas Kantoni vabariigis eneses valitsevad samuti lahkkelid ja tülid nagu põhjaski. 1921 a. oktoobris kindral Shen-Shiun-Ming haaras võimu ja sundis Sun-Jat-Seni põgenema. Kuid üks teine kind-

ral omakorda kihutas tema minema ja 21 veebruaril 1923 a. kutsus Sun-Jat-Seni tagasi. Kuid see suur juht suri 12. märtsil 1925 a. ja Kuomintangi partei satub ikka enam äärmiste mõjude alla. Venelased, kes olid Sun-Jat-Senile nõuandjateks, kisuivad võimu oma kätte. Kantoni vägede juhiks saab kindral Shang-Kai-Shek.

Junnan on iseseisev, Setshuenis mässab kodusõda ja välimises Mongoolias 1924 a. oktoobris tekib nõukogude vabariik Vene mustri järgi. Tiibeti kohta on inglased deklareerinud, et nad seda enne ei evakueeri, kui Hiina on küllalt tugev, et respektierida selle maa iseseisvust.

Peale üldise seisukorra selgitamist vaatleme 1925 a. sõjakäike. Tshang-Tso-Lin on oma jõud liig laiali paisanud. Tema staabiülem Jang-Ju-Tingil on Kiangsus vaenulise rahva keskel ainult kümnetuhandelise sõjavägi. U-Pei-Fu, olles ise liig nõrk, saadab oma endise abilise Sun-Shuanfangi Jang-Ju-Tingi vastu. Sellel lähebki kergesti korda Kiangsud vallutada. Lööduj väed ühinevad Tshang-Tshem-Tshangi vägedega. Võitja Sun-Shuan-Fang jääb paigale ja moodustab omale viiest Hiina kõige ilusamast provintsisist (Fukien, Tshekiang, Kiangsu, Kiangsi ja Anhuei) tõeliku kuningriigi.

Mukdeni vägede taganemise ajal Feng-Ju-Siang end ei liigutanud, et mitte oma kavatsusi avaldada. Tshang-Tso-Lin on rahutu, sest tema abiliste Li-Shing-Lini ja Tshang-Tshun-Tshangi ülalpidamine on kahtlane. Ta püüab Fengiga kokkuleppele jõuda ja saavutabki selle järgmiselt: Tshang-Tso-Lin tõmbub suure Hiina müüri taha, jättes siia poole Langshou juures ainult 6 diviisi jalaväge oma poja juhatusel; Li-Shin-Lin koondab oma jõu Tientsini ümbrusesse; Tshang-Tshun-Tshang jääb Shantungi; Feng-Ju-Siang evakueerib Pekingi. Selle kokkuleppe järele algavad liikumised 15. novembril. Kuid Tshang-Tso-Lin annab ära rohkem kui ta vastu saab. Feng loeb seda järeleandlikkust Tshangi nõrkuseks ja kasutab seisukorda.

Öösi vastu 24. novembril Tshangi poja staabiülem Kuo-Sun-Lin võtab oma kätte Langshou vägede juhtimise ja alustab marssimist Mandshuuria poole. Kui suure müüri juures neid püssitulega vastu võetakse, saavad sõjaväed aru, et neid oma seniste kaasvõitlejate vastu viiakse. Kuid distsipliini tõttu järgnevad nad siiski oma juhi äraandlikkudele käskudele.

*) Vaata „Södur“ nr. nr. 9 ja 10 k. a.

26. novembril Li-Shing-Lin saab teada Kuo-Sun-Lini äraandmisest. Feng okupeerib uuesti Pekingi. Li-Shing-Linil ei ole kahtlust, et kui ta Tshang-Tso Linile truuks jääb, siis temale kallale tungitakse. Ta kahtleb mõned päevad, kuid 4. detsembril annab avalikult teada, et ta Fengile vastu paneb. Järgneb Tientsini lahing 9. — 24. detsembrini 1925 a.

Li-Shing-Linil on umbes 90.000 meest, kes moodustavad ligi 50 km pikkuse poolringi ümber Tientsini kumerusega vaenlase poole, ulatudes parema tiivaga Tongkouni Pei-Ho jõesuu juures ja vasaku tiivaga Matshangini. Tema vastaste, Fengi kolme kuominshuni („rahvuslikud sõjaväed“) arv tõuseb 210.000 peale. Nendest on küll 50.000 eemal lõuna pool Tshang-Tshun-Tshangi vastu, et viimane ei saaks Li-Shing-Lini toetada. Li-Shing-Lin kaitseb end viimase võimaluseni, saades sellekohased juhtnöörid Tshang-Tso-Linilt (oli viimasega raadio ühenduses) ja taganeb siis lõunapoole üle Mathangi ning ühineb Tshang-Tshun-Tshangiga. Kaks nädalat raskeid võitlusi pidanud ja suuri kaotusi kannud Fengi sõjaväed loobuvad tagajärgi.

Tientsini lahingu ajal äraandlik Kuo-Sun-Lin tungib edasi. Tshang-Tso-Lin püüab kahes kohas vastu panna, kuid asjata. Lõpuks, 24. detsembril Liao-Ho jõel, umbes 50 km lääne pool Mukdeni läheb tal korda, ratsaväge seljataha saates, Kuo-Sun-Lini sisse piirata. Selle sõjaväed panevad sõjariistad maha, Kuo-Sun-Lin võetakse vangi ja lastakse maha.

1926. aastal alustab Tshang-Tso-Lin liikumist lõunapoole. Ta liigub kahes kolonnis Pekingi — Tientsini rajooni. Tema jõude võib hinnata 100.000 — 150.000 meheni.

Tientsini lahingust taganenud ja Tshang-Tshun-Tshangiga ühinenud Li-Shing-Lin teeb veebruari lõpus tagajärjeta katse tungida Tientsini poole.

Kuominshunid, asudes Kalgani—Pekingi—Tientsini joonel kuni mereni, näivad oma seisukohti kindlasti hoida tahtvat. Kuid Tshang-Tso-Lin leiab omale kaks liitlast. U-Pei-Fu oma ja temaga ühinenud Hupe provintsi jõududega kuulutab end kuominshuni vastaseks ja Jen-Shi-Shan, Shansi provintsi eeskujulik valitseja mobiliseerib oma jõude ja ähvardab kuominshuni ühendusteid Venemaaga. Selletõttu kuominshuni vägede juhatus annab käsu taandumiseks, mis algab öösi vastu 23. märtsit. Pekingis 9. aprillil tõukavad nad kohalt Hiina presidendi Tuan-Shi-Jui (sellest ajast saadik ei ole Hiinas enam uut presidenti valitud) ja, kartes oma ühenduste eest, lahkuvad nad 14. aprillil ka Pekingist. Põhjalased tungivad kohe Pekingi. Nende juhid, kaotades juba varem palju aega läbirääkimistega ja plaanide sepsimisega,

näivad nüüd oma vaenlase hoopis unustanud olevat. Kuominshunid asuvad kaitseisukorras põhja-lääne pool Pekingi Dolon-Nor—Nanken—Tatungi joonel. Nende varustamine Kalgan-Urga teed mööda sünnib takistamatult ja nad organiseerivad oma rinnet, kõige suurema tähelepanu juhtides Nankeu läbikäigu kindlustamiseks; isegi elektrivooluga traattõkked võetakse tarvitusele.

Kuominshunid tungivad Tatungi juurdes Shensi jõudude kallale ja ähvardavad sellesse provintsi sisse tungida. Mõned Shensi väeosad lähevad kuominshunide poole üle. Lõunas on kantonlased Hunani pereinemed. Li-Shing-Lin saab Tshang-Tso-Linile äraandjaks, kuid sellest saadakse õigel ajal teada ja sellel ei ole suuremaid tagajärgi.

Lõpuks, 14. augustil tungivad põhjalased peale ja tankide abil vallutavad Nankeu läbikäigu. Mukdeni kolonn võtab oma alla Dolon-Nori ja ähvardab põhjast kuominshunide peakorterit Kalganis. See viiakse üle Paotusse. Kalgan langeb põhjalaste kätte 30. augustil. Feng-Ju-Siang, kes loobus kuominshunide juhtimisest aprilli taandumise ajal, asub uuesti vägede etteotsa.

Kantonlased augusti lõpus alustavad uuesti edukat liikumist põhjapoole. Septembri jooksul vallutavad nad Jang-Tse-Kiangi kallastel Hankeu, Ushangi ja Hanjangi linnad. Jõe orgu mööda allapoole tungides jõuavad nad novembri esimestel päevadel ka Kiangi vallutada.

Kantoni vägede edasilikumine sünnib võitlusest osa võtma ka *Sun-Shuan-Fangi*, kes omas viiest provintsis moodustatud riigis kuni augustikuuni täielikku erapooletust pidas. Kuid tema sõjaväed ei näi energiliselt võitlevat. Kiangsi provintsi on varsti kaotatud. Äraandmine mängib jälle suurt osa.

U-Pei-Fu pöördub uuesti lõunasse, Hupo provintsi, et võidelda kantonlaste vastu.

Kuominshuni väed vallutavad septembri lõpus Singanfu, Shensi pealinna. Selles edasitungimises võib näha püüdu ühineda Kantoni sõjavägedega, kes on jõudnud Jangtse jõeni. Vahe on küll veel ligi 400 kilomeetrit.

Tshang-Tso-Lin asub Tientsinis ja peab läbirääkimisi oma abilistega edaspidise tegevuse kohta.

Niisuguseks kujuneb olukord Hiinas 1926 a. novembri lõpul. Algab kodusõja järk, mis kestab tänapäevani, võitlusteni Shanghai pärast (*Viimaste teadete järgi on Shanghai langenud lõunavägede kätte. Toim.*), mille juures enam üksikõikseid ei ole Europa suurriigid ja Ameerika Ühisriigid, sest Shanghai on üks maailmakaubanduse tähtsamaid sadamaid. Kuid sellest teine kord, kui „Söduri“ ruum seda lubab.

Sõjakirjandust.

Война и Революция („Sõda ja Revolutsioon“) Nr. 12 (detsember) 1926.

Artikkel „Budennõi ratsaväe tegevusest poolakate taganemisel Ukrainast (mai—juuni 1920)“ on kapten Rubiselt „Revue de Cavalerie“s juuli—okt. 1926. avaldatud artikli tõlge. S. Budennõi siinsamas numbris avaldab märkeid kapten Rubise artikli puhul ja leiab, et õpetatud prantsuse ohvitser on teinud tähelepanu vääriva töö tema (Budennõi) tegevuse uurimisel, kuid kui kodanlane, ei ole jõudnud öieti mõista punase ratsaväe tegevust 1920.

E. Esbach „Mahno viimsed päevad Ukrainas“. Mahno vastuhakkamise likvideerimise viienda aastapäeva puhul autor annab ülevaate Mahno tegevusest.

P. Eidemann „Ühe õpetunni viienda aasta-päeva puhul“ komenteerib Esbachi artiklit ja nopib Mahno mässu likvideerimisest õpiseid Nõukogude vastu sihitud vastuhakkamiste likvideerimiseks üldse.

„Ajutise juhendi kava taktikaliste õpuste korraldamiseks RKKA. kõrgemale juhtkonnale on 1926—1927 a. peale avaldatud „Aj. juhend. taktikaliste õppuste...“ äratrükk.

A. Toporkov „Juhtimine lahingus“ on märkeid ilmunud juhendite puhul punaväe staapide teenistuseks lahingus.

Artiklid: I. Kiselev „Neli küsimust“ ja V. Mikulin „Veel valveteenistusest ratsaväes“ on märkeid „В. и Р.“ Nr. 10 ja Nr. 7. numbrites ilmunud artiklite „Sõjaks ettevalmistamine ja seljataguse koormatuse vähendamine“ ja „Valveteenistus ratsaväes“ puhul.

Šapses ja Tau „Manöövri ja lahingu põhi-vorme Prantsuse ja P.-Ameerika Ühisriikide määrustikkude järele“ on väljavõtteid ja võrdlusi mõlemate riikide sõjategevust käsitlevatel määrustikest.

M. Subbotin „1905. a mõjusõdurite ülalpidamises hilisematel aastatel“ toob rikkaliku statistilise materjali Vene sõdurite seadusest üleastumiste ja kuritegevuse suhtes 1912 aastani. Võrreldes 1901. ja 1912 a. kuritegevuse ja üleastumiste üldarvu näeme 1912 a. peaaegu 2½ kordset kasvu. Peale 1905. a. olevat Vene sõdurikonnas kasvanud enesetapjate arv ja tõusnud 1912. a. 637-ni. (Kolmekordne võrreldes enne 1905. a. arvudega). Enestapmise põhjusi näeb autor sõdurikonna rahulolematuses tollajal sõjaväes maksva korraga.

Sõjakirjanduse ülevaade.

Kriitika ja bibliograafia.

K.

Heigl. „Handbuch für die Tanks“.

Tankide ja tankvägede kohta on Saksamaal ilmunud peale Ilmasõda mitmed suured ja hästi illustreeritud käsiraamatud. Samuti leidub sagedasti pikemaid artikleid selle kohta ka Saksa sõjakirjanduses. Ka kapten Heigli 1926 a. ilmunud „Handbuch für die Tanks“ kuulub siia liiki ja on hästi korraldatud 400 lhk. käsiraamat, milles leidub ka 170 ülesvõtet. Sissejuhatuses toonitab autor tankide konstruktsiooni ja iseloomu põhjaliku uurimise tarvilikkust, sest nende täienemine teeb tunduvalt keerulisemaks kaitseprobleemi.

Inglise tankide tuleviku kohta tähendab kapten Heigl:

„Kuna praegu veel tarvitusel olev mark V tank on juba vananenud, siis kavatsevad inglased teda asendada uue ja täieliku „läbimurdu“ tankiga. Üks tüüp on ehitusel Vickersi tehastes. See saab arvatavasti olema umbes 70 tonni raskune.“

* * *

„Heerestechnik“, Saksa sõjaajakiri käsitleb samuti pealesõjaaegist tankide ehitamist, kusjuures pikemalt peatatakse küsimuse juures, kas tuleviku-tank kujuneb kerge- või rasketüübiliseks.

Kokkuvõttes tähendatakse: „Moodsa tanki peatähtsus ei seisa enam ta tugeva soomuskatte passiivses jõus, vaid tank on rohkem suure võitlustugevusega liikuv jõud. Tankid on kallatetungid abinõud, aga mitte ringisõitvad kaitsekoopad.“

*

„Kriegskunst in Wort und Bild“ („Sõjateadus sõnas ja pildis“) ilmub 1924. a. 1-st oktoobrist „Militärwissenschaftliche Mitteilungen“ asemel üks kord kuus 48-leheküljelisena, rikkalikult piltidega varustatult. Veerandaasta tellimishind välismaale 2,50 Rmk. (umb. 222 Emk.), üksiknumber — 1 Rmk. (umb. 89 Emk.). Ajakirja toimetajaks on erumajor B. Zimmermann.

Ajakirja saab tellida kirjastuselt „Offene Worte“, Charlottenburg.

„Militärwissenschaftliche und technische Mitteilungen“ („Sõjateaduslikud ja tehnilised teated“) ilmub kord kuus Viinis, Austria kaitseministeeriumi väljaandel raamatu kaustas piltide ja joonistega varustatult. Aasta tellimishind — 15 Rmk. (umb. 1335 Emk.)

„Deutsche Soldaten-Zeitung“ („Saksa sõdurite ajaleht“) ilmub kaks korda kuus erukindralleitn. M. Schwartetoimetusel. Lisana on kaasas „Wehrmacht“. Kuu tellimishind — 30 penni (umbes 294 Emk.) Ajaleht toob teateid sõjaväelisel elust, majandusest, spordist ja m., samuti taktikalisi ülesandeid ja nende lahendusi.

„La Revue Militaire générale“ ilmub kord kuus Pariisis, Berger-Levrault väljaandel (5, rue des Beaux-Arts). Aasta tellimishind välismaale 42 fr. (umbes 640 Emk.), üksiknumber — 3 fr. (umb. 30 Emk.)

„The Coast Artillery Journal“ („Rannakahurväe ajakiri“) ilmub kord kuus Ühisriikide rannakahurväe ülemal isiklikel juhatusel Fort Monroe's (Virginia, U.S.A.), raamatu kaustas, hulga piltide ja joonistustega. Aasta tellimishind 3,50 dollarit (s.o. umb. 1312 Emk.).

„The Journal of the Royal United Service Institution“ („Kuningliku sõjateadusliku seltsi ajakiri“) ilmub 4 korda aastas (jaanuaris, aprillis, juulis ja oktoobris) Londonis (Whitehall, S.W.1.), kuningliku sõjateadusliku seltsi „Royal United Service Institution“ väljaandel.

Ilmus trükist

Jalaväe määrustiku

I osa

Sõjaministri poolt maksma pandud
- paranduste ja täiendustega. -

Müügil „Sõduri“ talituses, Uus t. 10.

Kaitseväe elu.

Allohviteride kooli patarei 8. lend.

Allohv. kooli patarei kujunes välja Vabadussõja aegsest kahurväe tagavara divisjonist, mis Sõjainistri käsikirja põhjal ümber moodustati kahurväe alam-ohvitseride kooliks, alluvuses sv. ringkonna ülemale.

Esimene kursus algas õppetööd septembris 1920 a. 54. õpilasega ja pidi kestma 11 kuud. Kursuse töö katkes aga juba 4 kuu pärast, sest õpilased kuulusid kõik demobiliseerimisele. Järgmiste kursuste kestvus oli väga mitmesugune — 5. kuni 14. kuuni. Jaanuarikuul 1921 a. ühendati kõigi väelike alam-ohvitseride koolid (jala-, ratsa- ja kahurväe) ühiseks alam-ohvitseride kooliks ja ja kahurväe alam-ohvitseride kool nimetati ümber õppepatareiks, millena tegutses 1925 a. sügiseni. Sest ajast peale kannab ta allohviteride kooli patarei nimetust.

kursusele, kuna teine osa tagasi pöördub oma väeosadesse allohviteridena. Sarnaseid kursusi on olnud 3.

Õppetööd raskendas alguses tunduvalt vastavate õppeabinõude ja määrustikkude puudus. Patarei ülema algatusel ja ohvitseride kaasabil on sellest nüüd juba üle saadud. Pea iga aine kohta on loengud kokku seatud ja paljundatud. Ka õpilaste väga mitmekesine tildharidusline tasapind mõjub õppetöö peale halvasti.

Harilikult töötavad kaks kursust paralleelselt: reameeste õppekursus ja üleajateenijate täiendus- või aspirantide ettevalmistamise kursus. Kaadrit nende kahe viimase kursuse jaoks ette ei ole nähtud, sellepärast tuleb patarei kaadril kahekordne töö ära teha mis nõuab tugevat jõupingutust.

S. U. Õ. allohviteride kooli patarei 8. lend ja kaader.

Teises reas keskel Allohv. kooli ülema k. t. major Mullas (×), temast paremal patarei ülem kapt. Rägo ja n.-leitn. Schmidt, vasakul leitn. Ratassepp ja n.-leitn. Nurk.

Allohviteride kooli patarei peatülesanne on ette valmistada meie kahurväele nooremaid juhtallohvitsere ning täiendada nende kahurväe allohviteride üleajateenijate sõjalisi teadmisi, kes pole veel omandanud kutsete vastavat sõjalist haridust. Viimase ülesande teostamiseks korraldati kooli patarei juures perioodiliselt üleajateenijate allohviteride täienduskursus (rühm) kestvusega 6 — 9 kuud (4 lendu).

Viimasel ajal töötab patarei juures veel kahurväe aspirantide ettevalmistamise kursus, kuhu väeosadest komandeeritakse kõik kesk- ja kõrgema haridusega, füüsiliselt kõlbulikud ja tagavaraväe ohvitseri ning allohviteri kutsete täiesti vastavad nooredmehed reamehe ja lühendatud allohviteri kursuse läbimiseks. Osa nendest pääseb hiljem aspirantide

Administratiivselt allub patarei Allohviteride kooli ülemale, mis vajalik sisekorra ühtlustamise mõttes.

Õppekavade kokkuseadmisel kui ka uute õppetööde otsimisel on asjalikke ja tulusaid näpunäiteid andnud Sv. üh. õppeasutuste vanem kahurväe ohvitser major Rattiste, kellele patarei allub õppetöö alal.

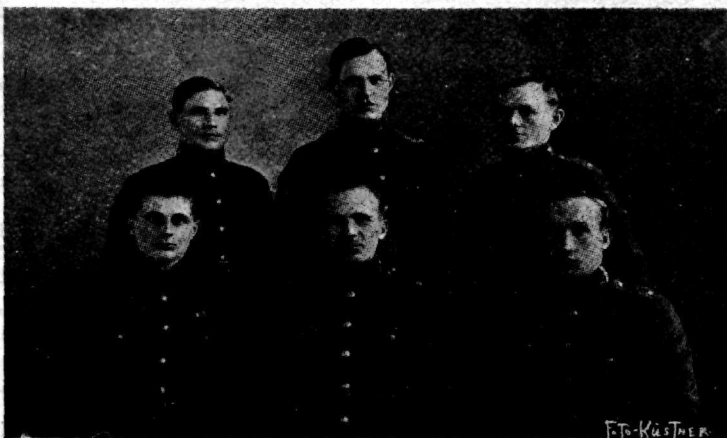
* * *

8. lennu lõpukatset algasid komisjoni ees 28. veebruaril ja kestsid 6 päeva. Lõpetajad jagati teoreetiliste teadmiste ja praktiliste oskuste järele I, II ja III järku ning nad omandasid vastavalt: I järk — nooremallohviteri ja II järk — kaprali auastmed, kuna III järk loeti kursuse lõpetanuks reameestena. Esimesena

**Pärnu garnisoni üleajateenijate
allohvitseride kogu juhatus
1927 a.**

Istuvad vasakult paremale — sekretär
van. allohv. A. Ausmann, esimees —
van. allohv. A. Rohula, abiesimees —
veltv. J. Pirson.

Seisavad vasakult paremale — raamatu-
koguhooldja — van. allohv. J. Koger,
laekahoidja — I j. kirjut. T. Nigol,
majavanem — van. allohv.
D. Lapp.

lõpetas 8-da kursuse n. a. o. Lauba III-da kahurväe grupist, kes sai auhinnaks hõbedase taskukella.

Et kursus lõppes ühelajal õppepataljoni kursusega, siis korraldati 10. märtsil Allohv. kooli spordiplatsil kogu kooli lõpetajate paraad. Sel puhul ilmusid kohale Kaitseminister kindralstaabi kindral-majoor Reek, Tallinna garnisoni ülem kindral-majoor Unt ja Sõjaväe ühendatud õppeasutuste ülema abi kolonel-leitnant Trossi. Kaitseminister pööras lõpetajate poole lühikese kõnega, milles tähelepanu juhtis vastutusrikkale tööle, mis ootab lõpetajaid. Teenistusse tulevad varsti noored kodanikud, kelledest peab kasvatama sõjamehi. Kooli kaadrite avaldas minister tehtud töö eest tänu. Kaitseministri järele kõneles kolonel Trossi, kes soovis Sv. üh. õppeasutuste ülema nimel õpilastele kursuse lõpetamise puhul õnne ning raugemata jõudu nende tulevases töös väeosades. Lõpuks hüüti valmüstav „Elagu“ Riigikogule, Vabariigi Valitsusele ja Kaitseministrile.

-P.

**Narva garnisoni spordikomisjoni
tegevusest.**

Narva garnisonis on kaunike kogu tegevsporlasi, kes vajavad harjutusi, et ennast vormis hoida. Hulk noori kaitsevälasi harjutavad ja arendavad endid suure huviga mitmesugustel spordi-aladel. Kuid on nii mitmeidki takistusi, mis ei võimalda intensiivsemat tööd, ehkki huvi spordi vastu suur on. Ruumide puudus talvehoajal on Narva garnisoni kaitseväge sportlasele alati olnud teravamaks küsimuseks. Läänud aastal sai hädapärast kasutada garnisoni „Sõdurite kodu“ ruume, kuid tänava kadus ka see võimalus viimase ümberkolimise tõttu. Garnisoni ülema lahkel kaasabil sai komisjon 2 korda nädalas tarvitamiseks R. S. „Võitleja“ saali. Seda saab siiski kasutada rohkem õppuse ajal (saal on lubatud kella 13 — 19.) Teiseks tuleb sinna harjutuste ajaks abinõusid kokku vedada, mis tülikas.

Takistustele vaatamata spordikomisjon on töötanud kaunis edukalt ja korraldanud mitmesuguseid võistlusi. Viimaste kuude jooksul on korraldatud: garnisoni pataljoni vahelised kõieveos võistlused (võitis I. jal. rüg. I. patalj. meeskond), garnisoni väeosade vahelised tõste, poksi, täägi- ja espadronidega vehklemise võistlused, individuaal ja salk-suusatamise võistlused (6 km).

Praegu valmistub komisjon ette kevadehoojaks; selleks on tehtud juba eeltöid. Kavasse on võetud mitmesuguseid sõjaväelisi võistlusi ühes laskmisega jne.
O. P.

**Pärnu garnisoni üleajat. allohv. kogu
tegevusest.**

17. veebr. 1927 aastal pidas Pärnu garnisoni üleajateenijate allohvitseride kogu oma korralist koosolekut.

Päevakorras oli 1926 aasta aruanne ja valimised. 1926 aasta aruanne võeti juhatus poolt esitatud kujul — 367.745 marga suuruses ühelhäälel vastu.

Kogu varandusline seis oli 1. jaanuariks 1927 a.:

a) liikuv varandus.	Mk. 120.872
b) 1926 a. eelarves ette nähtud ülejääk	„ 40.000
c) 1926 a. kulused kokku hoitud ja ettenägemata saadud tulud	„ 78.640
	Kokku: Mk. 239.512

1927 aastaks valiti kogu juhatusse: esimees — van. allohv. August Rohula (end.); abiesimees — veltv. Johannes Pirson; liikmed: van. allohv. Aleksei Ausmann ja I j. kirjut. Theodor Nigol; majavanemaks — van. allohv. Dionisy Lapp; raamatukoguhooldjaks — van. allohv. Johannes Koger; revisjoni komisjoni: veltv. Jaan Andersson, van. allohv. Anton Pugal, n.-allohv. August Villem, van. allohv. August Moos ja II j. kirjut. Jaan Tõnisson. Läbi-rääkimiste all puudutati muu seas ka „Sõdurisse“ puutuvaid küsimusi.
A. R.

Prantsuse ajutine juhend

side ja ühenduste organisatsiooni
— ja tegevuse kohta. —

Kindralstaabi VI osakonna väljaanne.
Hind 175 mrk.

Müügil „Sõduri“ talit., Tallinn, Uus t. 10.

Uusi raamatuid Kindralstaabi raamatukogus.

- Irmeler, I. Moltke und Prinz Friedrich Karl bei Königgratz. Berlin, Verl. Ebering, 1926. 61 lhk.
- Leinveber, Generalmaj. a. D. Mit Clausewitz durch die Rätsel und Fragen Irrungen und Wirrungen des Weltkrieges. Berlin, Behr's Verl. 1926. 235 lhk.
- Freyer, H. K. Der Geräte-Unterricht bei der Artillerie unter besonderer Berücksichtigung der Feldkanone 96/16 (Kw. G. 14) und der Fahrzeuge der Allgemeinen Heeresgerätes Untersuchung, Behandlung und Gebrauch. Charlottenburg, Verl. „Offene Worte“ 1926. 121 lhk.
- Kronprinz Wilhelm. Der Marne-Feldzug 1914. Berlin, Dob-Verlag. 1926. 94 lhk. + 1 kaart.
- Gieren, G. Vorkriegs und Kriegssünden und ihre Lehren. Eine allgemeinverständliche Studie auf militärischem und militär-politischem Gebiet. Leipzig, Verl. Thalacker u. Schwarz. 1926. 310 lhk.
- Brüninghaus, Kontradm. a. D. Die politische Zersetzung und die Tragödie der deutschen Flotte. Berlin, 1926. 94 lhk.
- Krauss, A. General. Das „Wunder von Karfreit“ im besonderen der Durchbruch bei Flitsch und die Bezwängung des Tagliamento. München, Verlag. Lehmann 1926. 66 lhk. joonist. + 1 kaart.
- Schnitler, G. Oberst. Der Weltkrieg 1914—1918. Berlin, Verl. für Kulturpolitik 1926. 229 lhk. + 2 kaarti.
- François, H. v. General d. I. Tanneberg. Das Cannae des Weltkrieges in Wort und Bild. Berlin, Verl. Deutsch. Jägerbuud 1926. 73 lhk. joonist. ja skeem.
- Rodzjanko, M. W. Präsid. d. russisch. Duma. Erinnerungen. Autorisierte deutsche Ausgabe. Berlin, Verl. v. K. Hobbing. 213 lhk.
- Tuppe, Hauptmann. Unterrichtsbuch für die Nachrichtentruppe und Truppennachrichten-Verbände. Charlottenburg, Verlag „Offene Worte“, 1927. 516 lhk. joonistustega.
- Deeg, Jos. Taschenbuch für das Waffen und Munitions-Gewerbe. Ein Hilfs- u. Nachschlagebuch für Händler u. Hersteller in der Waffen- und Munitionsbranche. München, Verl. v. Piloty u. Loehle, 1927. 127 lhk.
- Schwarte, M. Kriegstechnik der Gegenwart. Berlin, Verl. Mittler u. Sohn, 1927. 586 lhk. joonistust. 30 tab.
- Groener, W. — Generalleutn. a. D. Das Testament des Grafen Schlieffen. Operative Studien über den Weltkrieg. Berlin, Verlag. Mittler u. Sohn, 1927. 244 lhk. + 22 sk.
- Handbuch der Politik. Herausgeg. von Anschütz G., Lenz, M., Wach, A. u. andr. III Auflage, 6-er Band. Urkunden zur Politik unserer Zeit. Berlin, 1926. 524 lhk.
- Zimmerle, F. Waffenlehre. Kurzgefasstes Lehr- u. Nachschlagebuch der neuzeitlichen Bewaffnung, II Auflage. Berlin, Verl. Mittler u. Sohn. 1927. 187 lhk. + 8 tab.
- Rathgen, B. Die Pulverwaffe in Indien. Die Europäische Ferkunft derselben. München, Barbara-Verlag. 1926. 44 lhk. + 6 tab.
- Beyer, V. Mein Vaterland. Lesebuch für die Heeres- und Marinefachschulen. Berlin, Verl. Mittler u. Sohn, 1927. 532 lhk. + 16 tab.
- Сыромятников, А. Прикладная тактика артиллерии. 2-не übertööt. trükk. Москва, Госуд. Издат. 1927. 351 lhk., skeem ja tabel.
- Капралов, А. Г. Что нужно знать санитару. Sisust: Anatoomia ja füsioloogia. Esimeseabi andmine. Bakteriooloogia. Kirurgia. Desinfitseerimine. Tervishoid. Sotsiaalsed haigused. 3-as parandatud ja täiendat. trükk. Ленинград, Госуд. Издат. 1925. 238 lhk., joonist.
- Шелеметьев, А. и С. Муханов. Методика и тактика станковых пулеметов. Пулемет Максима. Москва, Госуд. Издат. 1924. 268 lhk., joon.
- Какурин, Н. Стратегический очерк гражданской войны. Москва, Госуд. Издат. 1926. — 159 lhk. + 23 skeemi.
- Schulte, R. W. Psychotechnik und Polizei. Probleme, Methoden und Erfahrungen. Oldenburg i. O. Verlag. Stalling, 1926. — 214 lhk. joonist. ja lisadega.
- Милюковъ, П. Россія на переломѣ. Т I. — Происхождение и укрѣпление большев. диктатуры. Т II. — Антибольшев. движение. Парижъ, 1927. — 400 + 281 lhk. kaartidega.
- Лигнау, А. Г. Методика решения тактических задач на планах. Вып. II. Москва, Госуд. Издат. 1927. — 113 lhk. + 4 skeemi.
- Франциус. Батальон в бою. Москва, Госуд. Издат. 1927. — 55 lhk. joonistustega.
- Титтель, К. Военно-полевые игры учащейся молодежи. Москва, Госуд. Издат. 1926. — 87 lhk. joonist.
- Дубинин, Т. Служба связи в схемах. Москва, Госуд. Издат. 1927. — 39 lhk. skeemidega.
- Вольф, М. Б. и Мебус, Г. А. СССР. по районам. Вып. I. Северо-западная область. Ленинград, Госуд. Издат. 1926. — 126 lhk. + 1 kaart.
- Чехословацкая республика. Сост. под ред. О. Буттера и В. Доразила. Прага, изд. „Орбис“, 1924. 177 lhk. joonist. + 1 kaart.

Sõjaväelised teated.

Rahvusvaheline sõjaväearstide ja rohuteadlaste kongress Varssavis.

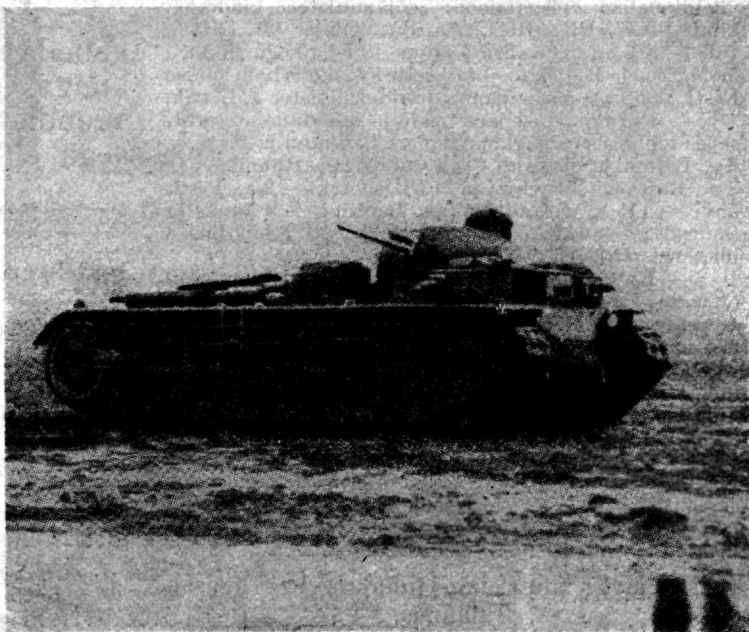
30. maist kuni 4. juunini peetakse Varssavis IV rahvusvaheline sv. arstide ja rohuteadlaste kongress. Aukomitee esimeheks on marssall Pilsudski. Esitajaid oodetakse kongressile 40 riigist umbes 1600; nende hulgas mitukümmend väljamaa kindralit ja teadusilma silmapaistvamaid tegelasi. Peale ametliste pidustuste on ette nähtud veel terve rida vastuvõtmissi ja ekskursionsi. Külalistele antakse selleks erarongid. Kongressiga ühelajal avatakse ka sanitar-tervishoidline näitus, mis kestab 20. juunini.

Tiisikus Soome sõjaväes.

Tiisikus on muutunud Soomes rahva nuhtluseks. Majandusteadlased rehkendavad tiisikuse taudi kahju 5 miljardi Eesti marga peale aastas.

Ka Soome sõjavägi pole sellest nuhtlusest pääsnud. Hiljutises Dr. Seppä Soome arstide ühingu „Duodecimi“ koosolekul ettekandega oma uurimiste kohta tiisikuse, infektsioon- ja külmetusjuhtumuste kohta Soome sõjaväes. Arvud kõnelevad rohkest surevusest 1920—25 aastatel oli Soome armee sõduritest 2,38—2,72% tiisikushaigeid. Tiisikusse surnutate arv samadel aastatel ulatus 0,30—1,14%. Kuid viimased arvud — kuigi nad

Uut tüüpi Inglise tank
täiesti ringi pööratava
terastorniga.

on $\frac{2}{3}$ suuremad kui Rootsis — on siiski veel madalamad tegelikkudest, sest suurem osa meestest sureb pärast vabanemist teenistusest. Rootsi sõjaväes on tiisikusjuhtumusi ainult $\frac{1}{3}$ sellest mis Soomes; Prantsusmaal umbes sama palju, kuid surevus on seal aga vähem. Soomes on tiisikusse surevus kaks korda suurem kui Rootsis ja kolm korda suurem kui Taanis.

Üldine surevus Soome sõjaväes on Dr. Seppä andmetel ka, võrreldes üldise meessoo surevusega, väga kõrge — viimastel aastatel umbes 8%. Suurima osa surmajuhtumuste põhjuseks on tiisikushaigus.

Üksinda kopsupõletikku sureb Soomes 50% rohkem kui Prantsusmaal kõigisse haigustesse kokku. Veelgi selgema pildi Soome sõjaväe suurest surevusest saame järgm. andmetest: 20—25 a. vanaduses sureb Soomes mehi väljaspool sõjaväge keskmiselt 4,85%, sõjaväes aga 8,16%.

Põhjuseks suurele surevusele, eriti tiisikusse, on viletsad tervishoidlised olud ja sagedased külmeta-misjuhud, mis teenistuskohuste täitmisel ette tulevad.

Soomes on kavatsusel lähemal ajal asutada sõjaväelastele eri kopsu- ja tiisikushaigete sanatoorium.

A. V.

Ümberkorraldusi Soome sõjaväes.

Soome kaitsenõukogu on vastu võtnud ja president kinnitanud kindralstaabi poolt kokku seatud kava, mis ette näeb hulk ümberkorraldusi Soome kaitseväes. Ümberkorraldused oleksid peamiselt järgmised:

Tehniliste vägede staap kaotatakse, tehniline järelevalve jääb kindralstaabi kompetentsi ja tehnilised väeosad liidetakse divisjonidega. Laevastiku ja rannakaitsekahurvägede staabid kaotatakse, samuti neile alluvad osakonnad. Asutatakse uus merekaitsestaap, mis ühine laevastikule ja rannakaitse vägedele. Savo rügement likvideeritakse ja asemele asutatakse Savo brigaad, mis koosneb kolmest pataljonist ja brigaadi staabist.

Aasta kestel asutatakse uus n. n. „lahingukool“, kuhu koondatakse ohvitseride lahinguõppus. Koosseisu kuuluks ka transportpataljon. Viimane koosneb auto-, voori-, majandus- ja sanitarkompaniidest. Ka all-ohvitseride sanitarkool liidetakse lahingukooliga. Samuti asutatakse eri pioneer- ja topograafiline kompaniid.

Raudteepataljon kaotatakse ja tankidepataljon vähendatakse tankidekompaniiks.

Kõik muudatused sünnivad käesoleva aasta eelarve piires.

* * *

Teatavasti oli Soome Eduskunnas kaks ettepanekut sundusliku teenistusaja lühendamiseks: maaliidu ja sotsialistide omad. Esimeses nõuti teenistusaja lühendamist 9—12 kuuni, teises 6—9 kuuni. Enne kui Eduskunnas asi veel teisele lugemisele jõudis, ühinesid sotsialistid maaliidu ettepanekuga. Maaliit taganes parteitaktikalistel põhjustel oma ettepanekust, ja neil tagajärgil teenistuseaeg jääb seniseks.

Eduskunta avaldas siiski soovi, et valitsus järele kaaluks teenistusaja lühendamise küsimust. A. V.

Kroonika.

— N.-Vene sv. esitaja brigaadiülem J. Klotško teatas 17. märtsil Sõjaministeeriumis oma lahkumisest sv. esitaja kohalt Eestis ning tegi sel puhul oma viimased visiidid.

J. Klotško täitis N.-Vene sv. esitaja kohuseid Eestis alates 1926 a. suvest, asudes alaliselt Riias.

Ta nimetatakse kuuldavasti N.-Vene sv. esitajaks Poolamaale.

Kes N.-Vene poolt uueks sv. esitajaks meile määratakse, pole seni veel selgunud.

— Riigikogu koosolekul 21. märtsil esines Riigivanem J. Teemant Vab. Valitsuse deklaratsiooniga. Muude uuenduste seas kavatsetakse 1928 aasta sügisest üle minna aastase sõjaväeteenistuse peale.

— Läti president Tšakste maeti suurte auavaldustega Riias 18. märtsil. Matustest võttis osa Eesti

viieliikmeline delegatsioon: sõjaminister kindralst. kindral-major N. Reek, haridusminister J. Lattik, välisministeeriumist hra Markus ja Riigikogu liikmed M. Martna ja R. Penno. Lätikeelse leinakõne haul pidas Eesti Valitsuse pärga pannes haridusminister J. Lattik.

-- Petserimaa separatistide ja salakuulajate protsessis mõistis sõjaringkonnakohus Batanovi ja Sirge — 8 a., Baldini ja Vervaldi — 4 a. sunnitööle. Rõbnikovi — 3 a., Rajevski, Brovkini ja Mortshevitski — 2 a., Pestikovi — 1½ a. parandusmajja, Beresini — 8 kuuks ja Smirnovi — 4 k. kindlusevangi; teised kaebalused ühes rkl. Grigorjeviga — õigeks.

— Kaitseliidu keskjuhatuse koosolekul 10. märtsil otsustati kaitseliidu instruktorite arvu suurendada 46 peale (seni 15). Vanemad instruktorid täidaksid ühtlasi ka maleva pealiku abi kohustusi rivi alal.

Malevkondade pealikutega ja maleva pealikutega abide kohad loetakse edaspidi palgata auametiteks. Kaitseliidu staap nimetati ümber kaitseliidu peastaabiks.

— Omavalitsuse maksude sissenõudmist kavatseti Riigikogusse antud seaduseelnõu järele panna omavalitsusasutuste peale. Siseminister võttis nim. seaduseelnõu Riigikogult tagasi, kuna nende maksude sissenõudmine endiselt jääb politsei ülesandeks.

Läti sõjaväe muuseumi juhataja hra Janson Tallinnas.

Läinud nädalal viibis Tallinnas Läti sõjaväe muuseumi juhataja hra Janson, et tutvuda meie muuseumidega.

Esimene huvikäik tehti ohvitseride kesk-kasiinosse. Siin kõitsid külalist eeskätt maalid Vabadussõja võitluspäevilt.

Vabadussõja muuseumis oli hra Janson eriliselt huvitatud relvade kogudest, tähtsatest sõjalistest dokumentidest ning jällegi maalidest Vabadussõja teemidel. Ta tähendas, et Eestil selliseid vabadusvõitluse aineid käsitlevaid pilte ning maale raskemal määral on kui Lätil.

Linna arhiivis andis seletusi arhiivihoidja hra Greiffenhagen. Hra Janson arvates olevat meie päälinna arhiiv teaduslikult ja süsteempäraselt korraldatud.

Provintsiiaal muuseumis, Toompeal, teenisid tähelepanu relvade kogud, igasugune muu vanaaegne sõjaline varustus ning riietus.

Selle järele käidi Kadriorus — Eesti rahva muuseumis. Siin hra Janson pühendas elava huvi meie rahvariistele, ehetele, tarbenõudele ning kõiksugu muinsusesemetele.

Lõpuks tutvus hra Janson Peetri majakesega ja J. Koorti kunstiateljeega.

Oma saatjatele avaldas Läti muuseumi juhataja täit rahulolemist meie muuseumide üle.

Lugupeetud tellijaid,
kellede tellimise tähtaeg lõpeb märtsi kuuga, palutakse tellimisi varakult uuendada, et ajakirja saatmisel vahe-
aega ei tekiks.

„Sõduri“ talitus.

Maskeeritud patarei.

Noorsõduritele seletatakse tunnis patarei maskeerimist. Lõpuks esineb üks noortest omapärase ettepanekuga patarei maskeerimise kohta, mis aga ei osutu kuigi praktilisena.

Õppuste juhataja püüab talle seda selgeks teha, tõendades, et patarei kohe üles leitakse, niipea kui ta aga esimese paugu laseb...

„Ega siis maskeeritud patareist ometi laskma ei hakata?!“ — vastab noorsõdur.

„Standard Electric“

AJAKOHASED TUNTUD HEADUSES
RAADIO VASTUVÕTTE KOMPLEKTID,
KÕVENDAJAD, VALJULTRÄÄKIJAD
JNE. IGAS SUURUSES

TEHN. BÜROO „STANDARD ELECTRIC“ Ins. A. REINKE
RAADIO JA ELEKTRI TARBEASJADE
SPETSIAALÄRI

TALLINN, VALLI TÄN. 4 — TEL. 27-90

Vastutav toimetaja A. Traksmann.
Väljaandja Sõdur, Tallinn, Uus tän. 10.

Sõjaväe vormi rätsep Joh. Vahter.

Valmistab

vormi- ja erariideid

ajakohaste hindadega,
— töö korralik —

Järvel, Järve tän. nr. 16, krt. 4.

(Sõjakooli juures).